

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

I hvilken utstrekning kan familiemedlemmer reise søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak?

En analyse av familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker

Hanna Elise Sagen

Jur-3902, Liten masteroppgave i rettsvitenskap, mai 2021

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Aktualitet	2
1.3	Avgrensninger og presiseringer	3
1.4	Metode	4
1.5	Fremstillingen videre	6
2	Søksmålsbetingelsene etter tvisteloven § 1-3	8
2.1	Generelt om søksmålsbetingelsene etter tvisteloven § 1-3	8
2.2	Nærmere om tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning	10
2.3	Forholdet mellom Grunnloven § 95 og kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3	12
3	Betydningen av EMK art. 13 for tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning	13
3.1	Forholdet mellom EMK art. 13 og tvisteloven § 1-3	13
3.2	Når har den utvistes familiemedlemmer krav på en «effective remedy» etter EMK art. 13?14	
3.3	Hva innebærer retten til en «effective remedy»?	15
4	I hvilken utstrekning kan den utvistes familiemedlemmer oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd?	18
4.1	Utgangspunkter for offentligrettslige søksmål	18
4.2	Betydningen av reglene om forvaltningsrettslig partsstatus for kravet til aktiv sakstilknytning	19
4.3	Betydningen av rettslig klageinteresse i forvaltningssaken for kravet til aktiv sakstilknytning	22
4.4	Utgangspunktet – Bare den utviste selv kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning	23
4.4.1	Rt. 1995 s. 139 (Samboersak I)	23
4.4.2	Rt. 2015 s. 93 (Maria)	26

4.4.3	HR-2016-935-U (Samboersak II)	28
4.4.4	HR-2017-1130-A	30
4.5	Kan barn som er særlig avhengig av den utviste forelder etter kjennelsen i HR-2017-1130-A oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning?.....	34
4.6	Kan familiemedlemmer oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning dersom den utviste selv ikke anlegger søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet?	36
4.6.1	Nærmere om kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste ikke anlegger søksmål	36
4.6.2	Kan den utvistes familiemedlemmer etter tvisteloven § 1-3 anlegge fastsettelsessøksmål for at et utvisningsvedtak krenker deres rettigheter etter EMK art. 8?	40
4.6.3	Ivaretar adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål for brudd på EMK art. 8 familiemedlemmers rett til et effektivt rettsmiddel?	42
5	Avslutning.....	45
6	Kildeliste.....	47
6.1	Lover og forskrifter.....	47
6.2	Internasjonale traktater.....	47
6.3	Forarbeider og andre dokumenter fra offentlig forvaltning	47
6.4	Rettspraksis.....	48
6.4.1	Høyesterett	48
6.4.2	Lagmannsrett.....	49
6.4.3	Den europeiske menneskerettsdomstol	49
6.5	Juridisk litteratur	50
6.5.1	Bøker	50
6.5.2	Artikler.....	51

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for oppgaven er søksmålsadgang i utvisningssaker. Nærmere bestemt tar oppgaven sikte på å avklare hvem som kan reise søksmål om gyldigheten av et vedtak om utvisning etter utlendingsloven.¹

Utvisning er en forvaltningssanksjon som innebærer at den utviste må forlate landet og nektes ny innreise i noen år eller for alltid.² Utvisningsvedtak treffes av Utlendingsdirektoratet (UDI), som er førsteinstans i de fleste utlendingssaker.³ Vedtaket kan påklages til Utlendingsnemnda (UNE), som er klageinstans i asyl og utlendingssaker.⁴ Videre kan utvisningsvedtaket angripes ved søksmål etter sivilprosessens regler.⁵

At den utviste selv kan anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet er ikke tvilsomt.⁶ Et utvisningsvedtak vil imidlertid også berøre de som står den utviste nær. Den overordnede problemstillingen i oppgaven er i hvilken utstrekning den utvistes *familiemedlemmer*⁷ kan anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak.

Norsk prosesslovgivning oppstiller flere vilkår for at en sivil sak skal kunne bringes inn for domstolene, gjerne omtalt som prosessforutsetninger.⁸ Blant annet stiller tvisteloven⁹ § 1-3 krav til søksmålgjenstanden, søksmålssituasjonen og partenes tilknytning til kravet. Kravet til saksøkers tilknytning omtales gjerne som *aktiv sakstilknytning*, mens kravet til saksøktes tilknytning omtales som *passiv sakstilknytning*.¹⁰

---

¹ Lov 15. mai 2008 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her.

² Jf. utlendingsloven § 71 første ledd første punktum.

³ Jf. utlendingsloven § 72 første ledd.

⁴ Jf. utlendingsloven § 76 første ledd annet punktum.

⁵ Sivilprosessens regler gjelder for sivile saker, altså saker som ikke behandles etter straffeprosessens regler.

⁶ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 365.

⁷ Begrepet «familiemedlemmer» presiseres nærmere i punkt 1.3.

⁸ Jens Edvin Skoghøy, *Tvisteløsning*, 3. utg., Universitetsforlaget 2017, s. 227.

⁹ Lov 17.juni 2005 nr. 90 om rettergang og mekling i sivile saker (tvisteloven – tvl.)

¹⁰ Skoghøy (2017) s. 439.

I vurderingen av familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker er det problematiske vilkår kravet til aktiv sakstilknytning. Det sentrale spørsmålet i oppgaven er dermed i hvilken grad den utvistes familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning, jf. tvisteloven § 1-3.

Spørsmålet om søksmålsadgang må videre vurderes i lys av Den europeiske menneskerettskonvensjon¹¹ (EMK). EMK artikkel 13 fastsetter en rett til en «effective remedy» for den som har fått sine rettigheter etter konvensjonen krenket, og kan i visse tilfeller gi krav på domstolsbehandling. Der familiemedlemmer påberoper seg at et utvisningsvedtak krenker deres rett til familieliv etter EMK art. 8, er et spørsmål om vedkommende etter EMK art. 13 kan ha rett til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet.¹²

1.2 Aktualitet

I følge tall fra UDI ble 2926 personer utvist fra Norge i 2019.¹³ I 2018 var tallet 3438.¹⁴ Et utvisningsvedtak vil kunne ha stor betydning den utvistes familiemedlemmer i Norge, da vedtaket innebærer at de skilles fra en som står dem nær. Familiemedlemmer kan derfor ha et ønske om å angripe utvisningsvedtaket ved søksmål.

Hvor den utvistes familiemedlemmer ønsker å angripe et utvisningsvedtak ved søksmål, vil søksmål normalt være anlagt også av den utviste selv. Spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang er altså først og fremst et spørsmål om familiemedlemmers adgang til å opptre som part ved siden av den utviste.¹⁵ Det kan likevel forekomme at den utvistes familiemedlemmer ønsker å angripe et utvisningsvedtak uten at den utviste selv anlegger søksmål. For begge tilfeller kommer kravet til aktiv sakstilknytning etter tvisteloven § 1-3 på spissen.

---

¹¹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950. (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen - EMK).

¹² Forholdet mellom EMK art. 13 og tvisteloven § 1-3 redegjøres nærmere for i punkt 3.

¹³ <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/utvisningsvedtak-etter-statsborgerskap-og-grunnlag-2019/> (hentet 18. februar 2021).

¹⁴ <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/utvisningsvedtak-etter-statsborgerskap-og-grunnlag-2018/> (hentet 18. februar 2020).

¹⁵ Se eksempelvis Rt. 2015 s. 93, HR-2016-935, HR-2017-1130-A.

Spørsmålet om familiemedlemmers adgang til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet har de siste årene vært oppe for Høyesterett flere ganger.¹⁶ I samtlige saker har det tvilsomme spørsmålet vært om kravet til saksøkers tilknytning er oppfylt. Resultatet i sakene er imidlertid sprikende, og bygger på dels ulike rettslige utgangspunkter. Avgjørelsene etterlater samlet sett et nokså uklart bilde av rettstilstanden. Det foreligger derfor et behov for en nærmere analyse og systematisering av reglene om familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker.

1.3 Avgrensninger og presiseringer

Spørsmålet om søksmålsadgang i utvisningssaker kan prinsipielt sett komme på spissen for en vid krets av familiemedlemmer. Praxis viser imidlertid at det først og fremst er den utvistes barn, samboer eller ektefelle som ønsker å opptre som part i søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet. Søksmål om søksmålsadgang for øvrige familiemedlemmer er i hovedsak en teoretisk problemstilling, og vil ikke behandles nærmere i oppgaven. Når det i den videre fremstilling tales om den utvistes *familiemedlemmer* siktes til den utvistes barn, samboer eller ektefelle.

Spørsmålet om søksmålsadgang i utvisningssaker er beslektet med spørsmålet om søksmålsadgang i saker om familieinnvandring.¹⁷ Ved et avslag på søknad om familieinnvandring vil den faktiske virkningen for familiemedlemmer i Norge tilsvare virkningen ved et utvisningsvedtak, nettopp at familien splittes. Det er likevel tale om prinsipielt ulike sakstyper, hvor dels ulike hensyn gjør seg gjeldende i vurderingen av søksmålsadgang. Reglene om søksmålsadgang i saker om familieinnvandring vil derfor ikke behandles i oppgaven.¹⁸

Ved spørsmålet om familiemedlemmer kan reise søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak, siktes det videre om familiemedlemmer kan anlegge søksmål i eget navn.

---

¹⁶ Rt. 1995 s. 139, Rt. 2015 s. 93, HR-2016-935-U og HR-2017-1130-A.

¹⁷ Reglene om familieinnvandring følger av utlendingsloven kapittel 6.

¹⁸ Det foreligger heller ikke avklarende rettspraksis for hvem som har søksmålsadgang i saker om familieinnvandring. Reglene om søksmålsadgang i familieinnvandringssaker vil derfor ikke brukes som tolkningsmoment for spørsmålet om søksmålsadgang i utvisningssaker.

Opgaven avgrenses mot spørsmålet om hvem som kan representere den utviste som stedfortreder eller opptre som prosessfullmektig i saken.¹⁹

Tvisteloven oppstiller en rekke prosessforutsetninger som må være oppfylt for at en sak skal kunne bringes inn for domstolene. Eksempler er kravet til domstolens saklige og stedlige kompetanse, kravet til partsevne og reglene om litispendens.²⁰ Utover kravet til aktiv sakstilknytning etter tvisteloven § 1-3, byr prosessforutsetningene for spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang i liten grad på tvil. Opgaven avgrenses dermed mot en behandling av øvrige prosessforutsetninger.

1.4 Metode

Målet med oppgaven er å avklare i hvilken grad den utvistes familiemedlemmer etter gjeldende rett kan anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak. Utgangspunktet for oppgaven er dermed alminnelig rettsdogmatisk metode.²¹ Rettskildene som skal behandles i spørsmålet om søksmålsadgang har imidlertid noen særtrekk som er verdt å nevne, da dette har betydning for den nærmere analysen av rettskildene.

Tvisteloven § 1-3 er i hovedsak en videreføring av søksmålsbetingelsene i den tidligere tvistemålsloven § 54.²² Dette innebærer at rettspraksis og teori etter tvistemålsloven er relevant ved tolkningen av kravet til aktiv sakstilknytning, jf. tvisteloven § 1-3.

Videre følger det av tvistelovens forarbeider at § 1-3 oppstiller en rettslig standard.²³ Som Høyesterett uttalte i ACER-kjennelsen innebærer dette at:

«...forståelsen vil kunne endre seg over tid, at avgjørelsen vil bero på skjønn, og at behovet for en domstolsavgjørelse kan være avgjørende.»²⁴

Lovgiver har altså overlatt til domstolene å utvikle innholdet i bestemmelsens vilkår i tråd med samfunnsutviklingen og de normer som til enhver tid gjelder i samfunnet. Reglene om

---

¹⁹ Jf. henholdsvis tvl. §§ 2-3 flg. og tvl. §§ 3-1 flg.

²⁰ Jf. henholdsvis tvl. §§ 4-1 og 6-1, §§ 4-4 flg., tvl. § 2-1, tvl. § 18-1.

²¹ Jens Edvin Skoghøy, *Retf og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget 2018, s. 25.

²² Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 363.

²³ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 364.

²⁴ HR-2021-417-P avsnitt 159.

partstilknytning er i all hovedsak utviklet i rettspraksis.²⁵ Dette innebærer at rettspraksis er sentralt i den nærmere analysen av tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning.

At det er tale om en rettslig standard gir dessuten et vidt rom for bruken av reelle hensyn og formålsbetraktninger.²⁶ Illustrerende er Høyesteretts argumentasjon i ACER-kjennelsen. I vurderingen av om søksmålsbetingelsene i tvisteloven § 1-3, jf. § 1-4 var oppfylt, uttalte førstvoterende at:

«Etter mitt syn gir tvistelovens formål grunnlag for – etter omstendighetene – å legge atskillig vekt på overordnede samfunnsmessige hensyn og behov ved vurderingen av om et søksmål av mer generell karakter bør tillates».²⁷

Hensynene bak søksmålsbetingelsene, samt andre vurderinger av reglens godhet vil altså være sentrale argumenter i den nærmere vurderingen av om familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning. Som beskrevet av Backer innebærer rettslige standarder i realiteten:

«...en delegasjon til domstolene, og det er derfor ønskelig at domstolene tenker lovgivningspolitisk når de fastlegger innholdet av eldre rettsavgjørelser og avgjørelser som gjelder andre saksforhold».²⁸

Oppgaven reiser videre problemstillinger rundt bestemmelsen i EMK art. 13. Et særtrekk er i denne sammenheng bruken av folkerettslig metode. Utgangspunktet for tolkning av traktater er etter Wien-konvensjonen om traktatretten²⁹ art. 31 nr. 1 den ordinære betydningen av de ordene som er brukt. Bestemmelsen fastsetter videre at konvensjonsteksten må tolkes i lys av konvensjonens formål og konteksten den står i.³⁰ Norge har ikke tiltrådt Wien-konvensjonen om traktatretten. Konvensjonen er likevel å anse som folkerettslig sedvanerett. De

---

²⁵ Jens Edvin Skoghøy og Jussi Pedersen, *Grunnleggende sivilprosess*, Universitetsforlaget 2020, s. 107.

²⁶ Inge Lorange Backer, *Norsk sivilprosess*, 2. utg., Universitetsforlaget 2020 s. 46.

²⁷ HR-2021-417-P avsnitt 140.

²⁸ Inger Lorange Backer, *Rettslig interesse for søksmål, skjønn og klage*, Universitetsforlaget 1984 s. 36.

²⁹ Vienna Convention on the Law of Treaties, 22. mai 1969 (Wien-konvensjonen om traktatretten).

³⁰ Wien-konvensjonen om traktatretten art. 31 nr. 1.

tolkningsprinsipper som følger av konvensjonen vil dermed være utgangspunktet også for norske rettsanvenderes tolkning av internasjonale konvensjoner.³¹

Ved tolkningen av EMK må de tolkningsregler som følger av Wien-konvensjonen videre suppleres med tolkningsprinsipper utviklet av Den Europeiske Menneskerettsdomstol («EMD»)³² EMD har blant annet utviklet et prinsipp om at konvensjonens bestemmelser skal tolkes autonomt.³³ Prinsippet innebærer at konvensjonens begreper skal tolkes selvstendig, og ikke fastlegges med referanse til tilsvarende begreper i medlemsstatenes rettssystem.³⁴ Ved tolkningen av konvensjonen kan det meningsinnhold tilsvarende begreper har i norsk rett altså ikke uten videre legges til grunn.

Et sentralt prinsipp ved tolkningen av konvensjonen er videre det EMK-rettslige effektivitetsprinsippet. Som EMD har uttalt innebærer prinsippet at konvensjonen må tolkes «...in such a way as to guarantee rights which are practical and effective, as opposed to theoretical and illusory».³⁵ Ved tolkningstvil skal konvensjonens bestemmelser altså tolkes med sikte på å oppnå en praktisk og effektiv gjennomføring av menneskerettighetene. Tolkningsalternativer som innebærer at konvensjonens rettigheter i praksis blir teoretiske og illusoriske, skal ikke legges til grunn.

1.5 Fremstillingen videre

I oppgavens kapittel 2 redegjøres det nærmere for søksmålsbetingelsene i tvisteloven § 1-3. Hovedfokuset vil her ligge på kravet til aktiv sakstilknytning og hensynene bak dette. I kapittel 3 redegjøres nærmere for retten til et effektivt rettsmiddel i EMK art. 13. Herunder vurderes forholdet mellom EMK art. 13 og kravet til aktiv sakstilknytning.

I oppgavens kapittel 4 vurderes oppgavens sentrale problemstilling; i hvilken grad den utvistes familiemedlemmer i søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet kan oppfylle kravet

---

³¹ Morten Ruud, Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 5. utgave, Universitetsforlaget 2018, s. 75.

³² Høyesterett har i flere avgjørelser uttalt at norske domstoler ved anvendelsen av EMK skal benytte de samme tolkningsprinsipper som EMD. Se bl.a. Rt. 2000 s. 996 (Bøhler) s. 1008.

³³ Rt. 2002 s. 557 (s. 565).

³⁴ Frode Elgesem, *Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstolens metode*, Lov og rett 2003/4-5, side 203-230 (punkt 3.5).

³⁵ G.C.P mot Romania, 2011, no. 20899/03, avsnitt 39.

til aktiv sakstilknytning, jf. tvisteloven § 1-3. Herunder vurderes først betydningen av reglene om forvaltningsrettslig partsstatus og klageinteresse i forvaltningssaken. Videre gjennomgås rettspraksis rundt søksmålsadgang i utvisningssaker. Familiemedlemmers rettigheter etter EMK art. 13 vil i den nærmere drøftelsen vurderes fortløpende.

Avslutningsvis vil det i kapittel 5 gis en kort sammenfatning av funnene i oppgaven. Her vil det også knyttes noen betraktninger til utsiktene for utvikling i reglene om søksmålsadgang i utvisningssaker.

2 Søksmålsbetingelsene etter tvisteloven § 1-3

2.1 Generelt om søksmålsbetingelsene etter tvisteloven § 1-3

Tvisteloven § 1-3 lyder:

- (1) *Det kan reises sak for domstolene om rettskrav.*
- (2) *Den som reiser saken, må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte. Dette avgjøres ut fra en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.*

Det fremgår av ordlyden tre vilkår for at søksmål kan bringes inn for domstolene i sivilprosessens former. Samlet sett omtales bestemmelsens vilkår som et krav om at saksøker må ha *rettslig interesse* i søksmålet.³⁶

For det første må gjenstanden for søksmålet være et «*rettskrav*». Vilkåret om at søksmålet må gjelde et rettskrav innebærer at det må være tale om et «krav som er underlagt rettslig regulering».³⁷ Gyldigheten av et utvisningsvedtak reguleres av rettsregler, og utgjør dermed et rettskrav i bestemmelsens forstand.³⁸

For det andre stillers det krav til søksmålets «*aktualitet*». Vilkåret innebærer at det må foreligge «reelt behov for rettslig avklaring».³⁹ Som Schei mfl. fremholder er det avgjørende om en avgjørelse vil ha rettslig eller faktisk betydning for saksøkeren.⁴⁰ Det er ikke tvilsomt at en dom for ugyldighet vil ha betydning for den utvistes familiemedlemmer. Der familiemedlemmer anlegger søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak, vil kravet til aktualitet altså være oppfylt.

Endelig er det et vilkår at både saksøkeren og saksøkeren har tilstrekkelig «*tilknytning*» til søksmålgjenstanden. I vurderingen av familiemedlemmers søksmålsadgang er det tvilsomme

---

³⁶ Skoghøy (2017) s. 378.

³⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 363.

³⁸ Se Tore Schei m.fl., *Kommentarutgave til Tvisteloven*, 2019, note 2.3 til tvl. § 1-3, juridika.no (lest 21. februar 2021).

³⁹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 365.

⁴⁰ Tore Schei m.fl. (2019), note 4.2 til tvl. § 1-3, Juridka.no (lest 21. februar 2021).

spørsmålet som nevnt i punkt 1.1., om kravet til aktiv sakstilknytning, altså saksøkers tilknytning, er oppfylt.

For ordens skyld nevnes likevel at søksmål om gyldigheten av offentlige vedtak etter tvisteloven § 1-5 skal reises mot den myndighet som har truffet avgjørelsen i siste instans. Kravet til passiv sakstilknytning vil altså være oppfylt hvor søksmål reises mot staten v/Utlendingsnemnda.

Kravene til søksmålsgjenstand, søksmålssituasjon og tilknytning vurderes i utgangspunktet som tre separate vilkår for søksmålsadgang. I vurderingen av om et søksmål skal tillates fremmet etter § 1-3, vil det likevel kunne være en glidende overgang mellom vilkårene.⁴¹ Dette gjelder særlig vilkårene om tilknytning og aktualitet i annet ledd, hvor det av ordlyden følger at det må foretas en samlet vurdering. Som Høyesterett peker på i ACER-kjennelsen:

«Er det i det hele grunn til å understreke at i tvilsomme tilfeller må vilkårene i bestemmelsen undergis en helhetsvurdering – og da først og fremst opp mot behovet for å få avgjort av domstolene det kravet som er fremmet».⁴²

I vurderingen av familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker må kravet til aktiv sakstilknytning altså sees i sammenheng med de øvrige vilkårene i tvisteloven § 1-3. I tvilstilfeller vil det avgjørende være behovet for å få spørsmålet om utvisningsvedtakets gyldighet avgjort av domstolene.

Vilkårene i tvisteloven § 1-3 utgjør absolutte prosessforutsetninger.⁴³ Dette innebærer at søksmålet må avvises dersom vilkårene ikke er oppfylt. Avvisning skal skje *ex officio*, altså uavhengig av om noen av partene har påberopt seg at vilkårene for å fremme søksmålet ikke er oppfylt.⁴⁴ Dersom den utvistes familiemedlemmer ikke oppfylder bestemmelsens vilkår skal domstolen altså avvise søksmålet uavhengig av om staten bestrider at vedkommende kan opptre som saksøker.

---

⁴¹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 363 til 364.

⁴² HR-2021-417-P (ACER) avsnitt 124.

⁴³ Skoghøy (2017) s. 254.

⁴⁴ Skoghøy (2017) s. 254.

Hvorvidt søksmålsvilkårene er oppfylt må videre vurderes for hvert av de krav som er gjort til tvistegjenstand i saken. Er søksmålsvilkårene oppfylt for ett krav, men ikke for de øvrige, må søksmålet avvises for de krav hvor vilkårene mangler.⁴⁵ Søksmålsbetingelsene må dessuten være oppfylt for hver enkelt saksøker.⁴⁶ Dersom søksmål er anlagt av flere, men søksmålsbetingelsene mangler for en saksøker, må søksmålet avvises for vedkommende saksøker. Hvor et familiemedlem anlegger søksmål sammen med den utviste er det altså ikke tilstrekkelig at den utviste oppfyller søksmålsbetingelsene. Skal familiemedlemmets søksmål fremmes, må familiemedlemmet selv oppfylle vilkårene i tvisteloven § 1-3.

2.2 Nærmere om tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning

Kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd regulerer hvem som kan opptre som saksøker i sivile saker for domstolene. Etter bestemmelsens ordlyd er det avgjørende om saksøker ut fra sin tilknytning til søksmålgjenstanden har et reelt behov for å få kravet avgjort. I tvistelovens forarbeider uttales om kravet at:

«Generelt kan det sies at tilknytningskravet krever at saksøkeren [...] må ha en viss nærmere tilknytning til tvistegjenstanden [...] Tilknytningen må være av en slik art at saksøkeren har en beskyttelsesverdig interesse i å få dom overfor den aktuelle saksøkte.»⁴⁷

Utgangspunktet er altså etter tvistelovens forarbeider at den som har en beskyttelsesverdig interesse i å få dom overfor den aktuelle saksøkte, vil oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning.

Det er ikke bare økonomiske interesser som kan føre til at tilknytningskravet er oppfylt. Dersom det er tale om interesser som er beskyttet av de regler som regulerer det materielle rettsforhold som håndheves gjennom søksmålet, kan søksmål også fremmes på grunnlag av ideelle interesser.⁴⁸ Et familiemedlems interesse av at den utviste får bli i Norge er altså en relevant interesse i vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt.

---

⁴⁵ Tore Schei m.fl. (2019), note 1.2 til tvl. § 1-3, Juridika.no (lest 21. februar 2021).

⁴⁶ Tore Schei m.fl. (2019), note 1.2 til tvl. § 1-3, Juridika.no (lest 21. februar 2021).

⁴⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 365.

⁴⁸ Se eksempelvis Rt-1961-451-A, Skoghøy (2017) s. 440.

Kravet til aktiv sakstilknytning er først og fremst begrunnet i at det ikke er noen grunn til at samfunnet skal stille til rådighet domstolenes ressurser for konflikter som ikke har en praktisk betydning for saksøker, og at motparten ikke skal være nødt til å bruke ressurser på unødvendige søksmål.⁴⁹ Det ville eksempelvis utgjøre unødvendig ressursbruk dersom en person som overhodet ikke berøres av et vedtak om dispensasjon fra en reguleringsplan hadde adgang til å angripe vedtaket ved søksmål.

Tilknytningskravet er videre en naturlig konsekvens av disposisjonsprinsippet i sivilprosessen. Disposisjonsprinsippet innebærer at «partene selv bestemmer over kravet og måten det presenteres på i domstolen.»⁵⁰ Domstolen kan som hovedregel ikke gå utenfor de påstander, anførsler og bevis som er fremsatt.⁵¹ Tilknytningskravet sikrer her at bare de saken faktisk gjelder skal kunne opptre som part og slik disponere over kravet i saken.⁵² Jo mer personlig et rettsforhold er, jo mer betenkelig er det at andre enn den det direkte gjelder skal kunne råde over rettsforholdet ved søksmål. Det ville eksempelvis være svært uheldig om et vedtak om arbeidsavklaringspenger eller brukerstyrt personlig assistanse kunne angripes av andre enn den vedtaket retter seg mot.

I forarbeidene trekkes også hensynet til at et krav skal bringes inn i en «hensiktsmessig form og på en måte som gjør at domstolene får et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag» frem som en generell begrunnelse bak betingelsene i tvisteloven § 1-3.⁵³ Det er i sivile saker partene som presenterer kravet for domstolene og som i hovedsak har ansvaret for sakens opplysning.⁵⁴ En saksøker med for fjern tilknytning til tvistegjenstanden vil kunne ha vanskeligheter med å presentere tilstrekkelige opplysninger til at domstolen skal ha et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Skal man først ta stilling til et rettsforhold, tilsier dessuten hensynet til kontradiksjon at det er de direkte berørte som må opptre som parter.⁵⁵

---

⁴⁹ Skoghøy (2020) s. 106.

⁵⁰ Anne Robberstad, *Sivilprosess*, 3. utg., Fagbokforlaget 2015, s. 15.

⁵¹ Jf. tvl. § 11-2 første ledd.

⁵² Jørgen Vangsnes, «Tilknytning som vilkår for sivilt søksmål», *Jussens venner* (2018), vol. 53 s. 306-328 (s. 309).

⁵³ NOU 2001: 32 Rett på sak s. 189.

⁵⁴ Se tvl. § 11-1 annet ledd.

⁵⁵ Vangsnes (2018) s. 309.

2.3 Forholdet mellom Grunnloven § 95 og kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3

Grunnloven⁵⁶ § 95 fastsetter at enhver har rett til å få «sin sak» avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Bestemmelsen ble innført ved grunnlovsreformen i 2015. Ordlyden kan isolert sett tyde på det gjelder en ubetinget rett til domstolsbehandling for alle som har en sak de ønsker fremmet. Et spørsmål er i denne sammenheng hvilken betydning bestemmelsen har for begrensningen i søksmålsadgang som følger av kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd.

Hva som menes med «sin sak» er ikke nærmere beskrevet i bestemmelsens forarbeider. Forholdet mellom Grunnloven § 95 og tvistelovens prosessforutsetninger er heller ikke vurdert. Dersom bestemmelsen skal anses å fravike tvistelovens søksmålsbetingelser, må det kreves klare holdepunkter for slik lovgivervilje.

Som påpekt av Skoghøy virker det ikke som om det ved innføringen av Grunnloven § 95 er tilsiktet noen endringer i søksmålsadgangen i forhold til det som gjaldt før bestemmelsen ble innført.⁵⁷ Slik Borgarting lagmannsrett uttalte i LB-2019-177184 må det altså med formuleringen «sin sak» «forutsettes at tvistelovens søksmålsbetingelser er oppfylt»⁵⁸

Grunnloven § 95 gir altså ingen rett til domstolsbehandling i tilfeller hvor tvistelovens søksmålsbetingelser ikke er oppfylt. Bestemmelsen har dermed ikke betydning i den nærmere vurderingen av tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning.

---

⁵⁶ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov.

⁵⁷ Skoghøy (2017) s. 377.

⁵⁸ LB-2019-177184.

3 Betydningen av EMK art. 13 for tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning

3.1 Forholdet mellom EMK art. 13 og tvisteloven § 1-3

EMK art. 13 lyder:

«Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.»

Bestemmelsen fastsetter en rett til en «effective remedy» («effektivt rettsmiddel») i nasjonal rett for den som har fått sine rettigheter etter konvensjonen krenket. Formålet med bestemmelsen er å sikre at ofre for konvensjonskrenkninger kan få oppreisning på nasjonalt nivå uten at saken bringes inn for internasjonale organer.⁵⁹

Retten til et effektivt rettsmiddel henger sammen med det EMK-rettslige subsidiaritetsprinsippet, som innebærer at det er statene som har det primære ansvaret for etterlevelse av konvensjonens rettigheter.⁶⁰ Prinsippet er knesatt i konvensjonens art. 35 nr. 1, som fastsetter at den europeiske menneskerettsdomstolen bare kan behandle en sak etter at alle nasjonale rettsmidler er uttømt.

Et spørsmål er så hvilken betydning retten til et effektivt rettsmiddel har for tolkningen av kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3. Den europeiske menneskerettskonvensjonen er ved menneskerettsloven § 2, jf. § 3 inkorporert i norsk rett med forrang foran norsk lov. Inkorporeringen innebærer, slik det uttrykkes i menneskerettslovens forarbeider, at:

«...skulle det etter inkorporasjonen oppstå en situasjon hvor den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 13 [...] krever rett til domstolsprøving uten at tvml. § 54 gir en tilsvarende rett, må domstolsprøving tillates.»⁶¹

---

⁵⁹ Kudla mot Polen, 2000, no. 30210/96 avsnitt 152.

⁶⁰ Larsen, Kjetil Mujezinović, «Retten til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13: En studentrettet oversikt», Jussens venner 2019 vol. 54 s. 388-402 (s. 390).

⁶¹ Ot.prp. nr. 3 (1998-1999) Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett s. 54. Se også Rt. 2003 s. 301 avsnitt 38.

Betydningen av EMK art. 13 ved tolkningen av tvisteloven § 1-3 ble nærmere presisert i Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2006 s. 460. Førstvoterende uttalte her at spørsmålet om rettslig interesse etter tvisteloven § 1-3 må:

«...vurderes i lys av EMK art. 13 om effektivt rettsmiddel («effective remedy»). Dette har ført til at adgangen til saksanlegg er blitt utvidet som følge av inkorporeringen av EMK, jf. Rt-2003-301».⁶²

Kravet til aktiv sakstilknytning i tvistelovens § 1-3 annet ledd må altså tolkes i lys av retten til et effektivt rettsmiddel i EMK art. 13. Dersom et familiemedlem etter EMK art. 13 har krav på å opptre som saksøker i søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet, må tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning anses oppfylt.

Det må understrekes at rettighetene som følger av EMK er minimumsrettigheter.⁶³

Bestemmelsen i EMK art. 13 stiller altså minimumskrav til prøvingen av påståtte menneskerettskrenkelser. Bestemmelsen er ikke til hinder for at det i nasjonal rett gis en videre søksmålsadgang enn det som følger av konvensjonen. Dersom en saksøker etter EMK art. 13 ikke har krav på domstolsbehandling, kan det altså ikke utelukkes at vedkommende likevel oppfyller tilknytningskravet i tvisteloven § 1-3.

3.2 Når har den utvistes familiemedlemmer krav på en «effective remedy» etter EMK art. 13?

Spørsmålet blir så når den utvistes familiemedlemmer har krav på et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13. Retten til et effektivt rettsmiddel inntre etter bestemmelsens ordlyd for «[e]veryone whose rights and freedoms as set forth in this convention are violated.»

Et grunnvilkår for at retten til en «effective remedy» skal inntre er altså at klageren påberoper seg at vedkommendes egne rettigheter etter konvensjonen er krenket. Det er ikke tilstrekkelig å påberope seg at utvisningsvedtaket krenker den utvistes rettigheter.

Den relevante konvensjonsbestemmelse ved søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak er retten til privatliv og familieliv etter EMK art. 8. Bestemmelsen fastsetter at:

---

⁶² Rt. 2006 s. 460 avsnitt 38.

⁶³ Njål Høstmælingen, *Hva er menneskerettigheter*, 2.utg., Universitetsforlaget 2010, s. 110.

«Everyone has right to respect for his private and family life, his home and correspondance».

Dersom retten til en «effective remedy» skal inntre for et familiemedlem må familiemedlemmet altså påberope seg at utvisningsvedtaket krenker vedkommendes egne rettigheter etter EMK art. 8.

Ordlyden «are violated» tilsier at det allerede må være konstatert krenkelse av konvensjonen for at retten til et effektivt rettsmiddel skal inntre. Da retten til et effektivt rettsmiddel nettopp skal sikre at påstander om konvensjonskrenkelse prøves, ville en slik tolkning imidlertid være i strid med bestemmelsens formål. EMK art. 13 tolkes dermed praksis slik at klageretten gjelder i alle saker der klageren kan argumentere for sitt krav («an arguable claim»)⁶⁴ Det er altså tilstrekkelig at klager har et prosedabelt krav om at konvensjonen er krenket.⁶⁵ Hvor en person ved et utvisningsvedtak skilles fra sin forelder eller partner, kan det vanskelig tenkes at en anførsel om at utvisningsvedtaket krenker deres rett til familieliv etter EMK art. 8, ikke er prosedabel.

Et familiemedlem som har en «arguable claim» for at et utvisningsvedtak krenker vedkommendes egne rettigheter etter EMK art. 8 vil altså ha rett til en «effective remedy» etter EMK art. 13.

3.3 Hva innebærer retten til en «effective remedy»?

Spørsmålet er i det følgende hva som nærmere ligger i menneskerettskonvensjonens krav til et effektivt rettsmiddel. EMD ga i saken *James and Others mot Storbritannia* følgende oppsummering av bestemmelsens innhold:

«Where an individual has an arguable claim to be the victim of a violation of the rights set forth in the Convention, he should have a remedy before a national authority in order both to have his claim decided and, if appropriate, to obtain redress».⁶⁶

---

⁶⁴ *Plattform «Ärzte für das Leben» mot Østerrike*, 1988, no. 10126/83, avsnitt 25.

⁶⁵ Stine Marie Uri, *Adgangen til fastsettelsesdom for brudd på EMK*, Lov og rett 2017/8, s. 480-499 (punkt 3.1).

⁶⁶ *James and Others mot Storbritannia*, 1986, no. 8793/79, avsnitt 84.

Retten til et effektivt rettsmiddel innebærer altså at det skal finnes effektive nasjonale kontrollmekanismer som kan ta stilling til om det foreligger en krenkelse av konvensjonen, og om mulig rette opp i en eventuell krenkelse.

Konvensjonsstatene er etter EMDs praksis gitt en skjønnsmargin ved oppfyllelsen av sine forpliktelser etter EMK art. 13.⁶⁷ Som Høyesterett uttalte i HR-2017-1130-A innebærer skjønnsmarginen:

«...at kravet til et effektivt rettsmiddel kan oppfylles på ulike måter så lenge det skjer en reell prøving av kravet»⁶⁸.

Bestemmelsen stiller altså krav til et resultat – en effektiv prøvelse av konvensjonens rettigheter – ikke til et bestemt middel.⁶⁹ Det er opp til statene hvordan de legger opp sitt rettssystem for å etterleve sine forpliktelser. Dette innebærer blant annet at det ikke stilles krav til at prøvingen skjer ved en domstol, eller i en bestemt form.⁷⁰ Administrative organer kan utgjøre et rettsmiddel etter EMK art. 13 dersom prøvingen av den anførte krenkelsen er tilstrekkelig effektiv.⁷¹ I konkrete sakstyper kan det likevel være slik at domstolsbehandling anses nødvendig ut fra hensynet til rettssikkerhetsgarantier mv.⁷²

Et resultat av statenes skjønnsmargin ved oppfyllelse av retten til et effektivt rettsmiddel, er videre at bestemmelsen har et noe uklart innhold.⁷³ Da konvensjonsstatenes rettssystem er bygd opp forskjellig, vil hva som anses som et effektivt rettsmiddel kunne variere fra stat til stat. EMD har likevel utviklet noen generelle kriterier for at prøvingsretten skal anses som «effektiv». Blant annet er det et krav om at prøvingsorganet er tilstrekkelig uavhengig fra det

---

⁶⁷ Vulvarajah and Others mot Storbritannia, avsnitt 122.

⁶⁸ HR-2017-1130-A avsnitt 47.

⁶⁹ Jonas Christoffersen, *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers 2009, s. 301-302.

⁷⁰ Rt. 1994 s. 1344 (s. 1248).

⁷¹ Leander mot Sverige, 1987, no. 9248/81, avsnitt 77.

⁷² Larsen (2019) s. 394.

⁷³ Jon fredrik Kjølbro, *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention*, Jurist- og økonomiforbundets forlag 2017, s. 1129.

organet som har foretatt den påståtte krenkelsen.⁷⁴ Det kreves også at prøvingsorganet har kompetanse til å treffe en bindende avgjørelse i klagerens favør.⁷⁵

Det sentrale er likevel at rettsmiddelet skal være tilstrekkelig for å prøve påstanden om konvensjonskrenkelse, og om mulig rette opp i en eventuell krenkelse.⁷⁶ Er en adgang til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet nødvendig for at den utvistes familiemedlemmer skal oppnå slik prøving, må kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 anses oppfylt.

---

⁷⁴ Silver mot Storbritannia, 1983, avsnitt 115-116.

⁷⁵ De Souza Ribeiro mot Frankrike, 2012, avsnitt 78.

⁷⁶ Larsen (2019) s. 396.

4 I hvilken utstrekning kan den utvistes familiemedlemmer oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd?

4.1 Utgangspunkter for offentligrettslige søksmål

Problemstillingen er i dette kapitlet i hvilken utstrekning den utvistes familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak.

Ordlyden i tvisteloven § 1-3 åpner opp for at også andre enn den et vedtak retter seg mot kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning, så lenge han ut fra sin tilknytning har et «reelt behov» for å få kravet avgjort overfor saksøkte. Dette tilsier at den utvistes familiemedlemmer etter omstendighetene kan oppfylle tvistelovens tilknytningskrav.

At også andre enn den et vedtak retter seg mot kan oppfylle tilknytningskravet er videre lagt til grunn i tvistelovens forarbeider. Departementet fremhevet i proposisjonen at om tilknytningskravet er oppfylt beror på en konkret vurdering.⁷⁷ I saker som gjelder rettmessigheten av offentlig myndighetsutøvelse vil saksøker etter forarbeidene ha tilstrekkelig tilknytning:

«...dersom saksøker er berørt i en slik grad at det framtrer som naturlig at vedkommende opptrer som saksøker og gjør gjeldende krav fundert på hensyn som ivaretas av den aktuelle forvaltningsbestemmelse.»⁷⁸

Et søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak er et søksmål om gyldigheten av offentlig myndighetsutøvelse. Etter lovens forarbeider er dermed utgangspunktet at den utvistes familiemedlemmer vil oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning dersom vedkommende etter en konkret vurdering er berørt slik grad at det er «naturlig» å gi vedkommende adgang til å reise sak om forholdet for domstolene.

Enkelte typer offentligrettslige rettigheter eller plikter er likevel ansett knyttet til den materielt berettigede og forpliktete på en slik måte at de bare kan håndheves av vedkommende selv.⁷⁹ I Rt. 2001 s. 1006 kom Høyesterett blant annet til at et vedtak som avsto søknad om fritak fra

---

⁷⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 366.

⁷⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 366.

⁷⁹ Skoghøy (2017) s. 457.

undervisning i KRL-faget, ikke kunne angripes av andre enn de vedtaket gjaldt.⁸⁰ Retten til statsborgerskap er også ansett å være av så personlig art at rettigheten bare kan håndheves av vedkommende selv.⁸¹

4.2 Betydningen av reglene om forvaltningsrettslig partsstatus for kravet til aktiv sakstilknytning

Til grunn for et utvisningsvedtak ligger en forvaltningssak mot den utviste. Et spørsmål er i denne sammenheng hvilken betydning reglene om forvaltningsrettslig partsstatus har for kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd.

Det er sikker rett at den som har partsstatus i forvaltningssaken oppfyller tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning i søksmål om gyldigheten av et forvaltningsvedtak.⁸² Dersom den utvistes familiemedlemmer oppfyller vilkårene for forvaltningsrettslig partsstatus i utvisningssaken, vil de altså oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd.

Spørsmålet blir så om den utvistes familiemedlemmer kan opptre som part i utvisningssaken for forvaltningen. Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) fastsetter utgangspunktet for hvem som regnes som part i forvaltningssaker. Etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e er det den avgjørelsen «retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder», som kan opptre som part.

Forvaltningslovens regler gjelder imidlertid bare så langt annet ikke følger av utlendingsloven eller bestemmelser gitt i medhold av utlendingsloven, jf. utlendingsloven § 80.

Utlendingsforskriften⁸³ § 17-1 inneholder en særregulering av hvem som er å anse som part for forvaltningen i utlendingssaker. I utlendingssaker som beror på søknad er det etter utlendingsforskriften § 17-1 første ledd bare søkeren som anses som part. I saker som ikke beror på søknad, herunder saker om utvisning, vil det etter forskriftens 17-1 første ledd «kun

---

⁸⁰ Rt. 2001 s. 1006 (s. 1015).

⁸¹ Skoghøy (2017) s. 457.

⁸² Se HR-2017-1130-A avsnitt 31.

⁸³ Forskrift 15. oktober 2009 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften).

være den som saken retter seg mot som er å anse som part».⁸⁴ Etter utlendingsforskriften er det altså bare den utviste selv som har partsstatus i utvisningssaker.

Reglene om partsstatus i utlendingssaker ble i utlendingslovens forarbeider begrunnet med at:

«Saker om visum, oppholdstillatelse og bortvisning og utvisning, inneholder ofte opplysninger av personlig art. Selv om det ofte vil være slik at sakens avgjørelse er av vesentlig interesse også for nære familiemedlemmer av søkeren [eller den utviste], er det derfor klare betenkeligheter knyttet til at familiemedlemmene av den grunn skal ha partsrettigheter med rett til innsyn i saksdokumentene og varsel om vedtak mv.»⁸⁵

Videre fremhevet departementet at det i utlendingssaker ikke er noe:

«...reelt behov for at andre enn søkeren har partsrettigheter. For det første kan familiemedlemmene få full tilgang på saksdokumentene av søkeren, og dersom søkeren ønsker at det er et annet familiemedlem som skal opptre i saken, kan søkeren utstede en fullmakt, jf. forvaltningsloven § 12 som fastsetter at en part har rett til å la seg bistå av fullmektig på alle trinn av saksbehandlingen».⁸⁶

At bare den utviste selv har partsstatus i utvisningssaker er altså for det første begrunnet i utvisningssakers personlige art. For det andre bygger regelen på et synspunkt om at det ikke er noe reelt behov for at andre enn den utviste gis partsrettigheter i saken.

Justis- og beredskapsdepartementet fremsatte i 2017 forslag om at forskriftsbestemmelsen i utlendingsforskriften § 17-1 skal lovfestes som utlendingsloven § 80 a.⁸⁷ Departementet slutter seg i forslaget til vurderingene om partsstatus i utlendingslovens forarbeider.⁸⁸

---

⁸⁴ Jf. Utlendingsforskriften § 17-1 første ledd annet punktum.

⁸⁵ Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her s. 323.

⁸⁶ Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her s. 323.

⁸⁷ Justis- og beredskapsdepartementets høringsnotat 26. april 2017 om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften – regler om partsstatus i utlendingssaker, s. 1.

⁸⁸ Justis- og beredskapsdepartementets høringsnotat 26. april 2017 om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften – regler om partsstatus i utlendingssaker, s. 10 til 11.

Forslaget er per i dag⁸⁹ ikke behandlet, men illustrerer at hensynene bak den gjeldende forskriftsreguleringen fortsatt gjør seg gjeldende.

I Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2015 s. 93 (Maria) ble det likevel gjort unntak fra regelen om at kun den utviste kan være part i forvaltningssaken. Retten kom her til at det var en saksbehandlingsfeil at datteren til en utvist kvinne ikke var gjort til part i forvaltningssaken. Høyesteretts konklusjon bygget imidlertid på en drøftelse etter forvaltningsloven § 2 bokstav e. Retten vurderte ikke betydningen av særreguleringen i utlendingsforskriften § 17-1, som etter utlendingsloven § 80 går foran forvaltningslovens regulering. Høyesterett uttalte på denne bakgrunn i kjennelsen i HR-2017-1130-A at Maria-dommen ikke kan «tas til inntekt for et generelt endret syn på reglene om hvem som er part i en utlendingssak for forvaltningen».⁹⁰

På tross av Høyesteretts uttalelser i Maria-dommen er altså den klare hovedregel at bare den utviste selv kan opptre som part for forvaltningen i utvisningssaker. Spørsmålet blir så hvilken betydning dette har for vurderingen av tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning.

Det er sikker rett at personer som ikke oppfyller vilkårene for forvaltningsrettslig partsstatus etter omstendighetene likevel kan ha søksmålsadgang.⁹¹ At den utvistes familiemedlemmer ikke kan ha partsstatus i utvisningssaken for forvaltningen utelukker dermed ikke at vedkommende kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3.

De hensyn som ligger til grunn reglene om partsstatus i utvisningssaken, gjør seg imidlertid i stor grad gjeldende også i spørsmålet om søksmålsadgang for domstolen. Dette tilsier at reglene om søksmålsadgang for domstolen i utvisningssaker må avgrenses tilsvarende som reglene om forvaltningsrettslig partsstatus. Reglene om forvaltningsrettslig partsstatus utgjør dermed et argument mot at den utvistes familiemedlemmer skal kunne oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd.

---

⁸⁹ Mai 2021.

⁹⁰ HR-2017-1130-A avsnitt 35.

⁹¹ HR-2017-1130-A avsnitt 37.

4.3 Betydningen av rettslig klageinteresse i forvaltningssaken for kravet til aktiv sakstilknytning

Etter forvaltningsloven § 28 første ledd kan et enkeltvedtak påklages «av en part eller annen med rettslig klageinteresse i saken». Det følger av forvaltningslovens forarbeider at:

«Det er meningen at kravet om «rettslig klageinteresse» skal motsvare kravet til «rettslig interesse» i tvistemålsloven § 54 [nå tvisteloven § 1-3]»⁹²

Som departementet understreker i tvistelovens forarbeider har det dermed vekt i vurderingen av kravet til aktiv sakstilknytning hvorvidt en saksøker ville hatt rettslig klageinteresse etter forvaltningsloven § 28.⁹³ Dersom den utvistes familiemedlemmer har rettslig klageinteresse i forvaltningssaken, taler dette for at kravet til aktiv sakstilknytning er oppfylt i søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet.

Spørsmålet blir så i hvilken grad den utvistes familiemedlemmer kan oppfylle kravet til rettslig klageinteresse etter forvaltningsloven § 28. Bestemmelsens ordlyd tilsier at det må foretas en skjønnsmessig vurdering, men gir ellers liten veiledning for spørsmålet om klageadgang. Hvem som har rettslig klageinteresse i utvisningssaker ble imidlertid nærmere drøftet i utlendingslovens forarbeider. Departementet fremholdt her at:

«Hvem som kan opptre som klager og ha rettslig klageinteresse har på utlendingsfeltet i det vesentlige korrespondert med forståelsen av partsbegrepet. I utlendings saker som ikke beror på søknad, er praksis at bare parten kan klage på vedtaket.»⁹⁴

Uttalelsen trekker isolert sett i retning av den utvistes familiemedlemmer ikke har rettslig klageinteresse i utvisningssaker for forvaltningen, noe som taler mot at familiemedlemmer kan oppfylle tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning.

Departementet viste imidlertid videre til at praksisen for at bare den utviste selv kan ha rettslig klageinteresse etter forvaltningsloven § 28 er forankret i kjennelsen i Rt. 1995 s. 139

---

⁹² Ot.prp. nr. 38 (1964-1965) Om lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker s. 99.

⁹³ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister s. 366.

⁹⁴ Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her avsnitt 17.1.3.1.

(Samboersak I).⁹⁵ Kjennelsen gjaldt spørsmålet om rettslig klageinteresse etter tvisteloven § 1-3. Det er etter vedtakelsen av utlendingsloven truffet flere avgjørelser som reiser tvil rundt kjennelsens rekkevidde.⁹⁶ Spørsmålet om klageinteresse i utvisningssaker er etter de aktuelle rettsavgjørelsene ikke kommet på spissen i praksis. Det er dermed uklart om praksisen for at bare den utviste selv vil ha rettslig klageinteresse i utvisningssaken, fortsatt kan opprettholdes.

Reglene om rettslig klageinteresse etter forvaltningsloven gir etter dette ikke nærmere veiledning i tolkningen av kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd. Da vurderingstemaet etter forvaltningsloven § 28 og tvisteloven § 1-3 annet ledd i hovedsak er sammenfallende, går jeg ikke nærmere inn på de relevante momentene i vurderingen av forvaltningslovens krav til rettslig klageinteresse.

4.4 Utgangspunktet – Bare den utviste selv kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning

4.4.1 Rt. 1995 s. 139 (Samboersak I)

Spørsmål om familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker kom først opp for Høyesterett i 1995.⁹⁷ Søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet var reist av både den utviste og hans samboer. Begge ble behandlet som part i de underordnede instanser. For å unngå dobbelt rettsgebyr ble de imidlertid enige om at bare den utvistes samboer skulle anke til Høyesterett. Et spørsmål for retten ble så om den ankende samboeren hadde rettslig interesse i søksmålet, jf. den tidligere tvistemålsloven § 54.

Kjæremålsutvalget viste i tråd med tidligere praksis rundt tvistemålsloven til at:

«I offentlige forhold er utgangspunktet at saken må dreie seg om saksøkers egen rett eller plikt overfor offentlige. Også en mer indirekte interesse kan være tilstrekkelig,

---

⁹⁵ Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her avsnitt 17.1.3.1.

⁹⁶ Rt. 2015 s. 93, HR-2016-935-U, HR-2017-1130-A. Avgjørelsene gjennomgås i den nærmere drøftelsen av kravet til aktiv sakstilknytning, se punkt 4.4.

⁹⁷ Rt. 1995 s. 139 (Samboersak I).

men da etter en konkret vurdering av om saksøkeren er berørt i en slik grad at det fremtrer som naturlig at vedkommende opptrer som saksøker [...]»⁹⁸

Utvalget kom likevel til at den utvistes samboer ikke hadde slik tilknytning til søksmålgjenstanden at vedkommende kunne gis søksmålsadgang. Til begrunnelse for sitt resultat viste utvalget til at:

«Saken gjelder et utvisningsvedtak. Dette er av så personlig art at utvalget finner at bare den som er utvist, bør kunne angripe det. Dersom andre berørte skal kunne angripe det, kan dette i prinsippet også innebære at vedtaket kan bli angrepet mot den utvistes vilje»⁹⁹

Retten la ikke vekt på at samboerens anke i den konkrete sak skjedde i tråd med den utvistes eget ønske. Hensynet til at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje, ble altså tatt til inntekt for en generell regel om at bare den utviste selv kan angripe et utvisningsvedtak ved søksmål. Etter Samboersak I er utgangspunktet dermed at den utvistes familiemedlemmer ikke kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak.

Kjæremålsutvalget presiserte likevel at de ved kjennelsen ikke tok stilling til:

«...om det kan tenkes unntak fra at bare den utviste selv kan gå til sak, f.eks. hvor den utviste under helt spesielle omstendigheter har vanskelig for å ivareta sine interesser.»¹⁰⁰

Utvalget holdt det altså åpent om det kan gjøres unntak fra regelen om at bare den utviste selv kan angripe et utvisningsvedtak ved søksmål. I lys av utvalgets uttalelse er det særlig et spørsmål om den utvistes familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste selv har vanskelig for å ivareta sine egne interesser i saken.

Det kan tenkes ulike grunner til at den utviste selv har vanskeligheter for å ivareta sine interesser. Blant annet kan det tenkes at forhold som språklige problemer, alderdom og

---

⁹⁸ Rt. 1995 s. 139 (s. 142).

⁹⁹ Rt. 1995 s. 139 (s. 142).

¹⁰⁰ Rt. 1995 s. 139 (s. 142).

kulturelle barrierer gjør at den utviste ikke er i stand til å handle i tråd med sitt eget beste. Vanskeligheter med å ivareta egne interesser kan enten føre til at den unnlater å anlegge søksmål, eller at den utviste unnlater å gjennomføre nødvendige prosesshandlinger i et anlagt søksmål. Familiemedlemmer kan dermed ha et ønske om å opptre som selvstendig part i saken.

Problemstillingen ble fremhevet i utlendingslovens forarbeider, i forbindelse med spørsmålet om forvaltningsrettslig partsstatus.¹⁰¹ Departementet fant imidlertid at dette er et spørsmål som «er best egnet for å avgjøres gjennom skjønnsmessige avveininger i praksis.»¹⁰² Spørsmålet om sakstilknytning hvor den utviste har vanskeligheter med å ivareta sine interesser er ikke kommet på spissen i praksis, og er ikke nærmere behandlet i teorien.

Gode grunner taler imidlertid for at utvistes familiemedlemmer etter omstendighetene kan ha søksmålsadgang hvor den utviste under spesielle omstendigheter ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser. Det sentrale argumentet mot at familiemedlemmer skal ha søksmålsadgang er som kjæremålsutvalget pekte på i Samboersak I at familiemedlemmer ikke skal kunne angripe vedtaket eller foreta prosesshandlinger mot den utvistes vilje. Argumentet er altså begrunnet i hensynet til den utviste selv. I tilfeller hvor den utviste har store praktiske vansker med å ivareta sine interesser, tilsier hensynet til den utviste selv tvert imot at familiemedlemmer bør kunne gis adgang til å opptre som part for å kunne ivareta den utvistes interesser.

Det kan innvendes at familiemedlemmer har adgang til å bistå den utviste i saken ved å opptre som partshjelp etter tvisteloven § 15-7, og at det derfor ikke er behov for å gi familiemedlemmer selvstendig partsstatus. Status om partshjelper gir imidlertid ikke adgang til å foreta prosesshandlinger som strider mot partens.¹⁰³ Begrensningen er i utgangspunktet lite aktuell i utvisningssaker, der parten og partshjelp normalt har sammenfallende interesser.¹⁰⁴ Dersom den utviste har vanskeligheter med å ivareta sine interesser i saken kan det oppstå behov for å opptre i strid med vedkommendes prosesshandlinger. Eksempelvis kan det tenkes at den utviste velger å ikke anke over en avgjørelse som er beheftet med grove

---

¹⁰¹ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her s. 323.

¹⁰² Ot.prp.nr.75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her s. 323.

¹⁰³ Jf. tvl. § 15-7 tredje ledd annet punktum.

¹⁰⁴ HR-2017-1130-A avsnitt 53.

saksbehandlingsfeil. Status som partshjelp vil i et slikt tilfelle ikke være tilstrekkelig for at familiemedlemmer skal kunne handle for å ivareta den utvistes interesser.

Prosessøkonomiske hensyn kan heller ikke begrunne at familiemedlemmer skal være avskåret fra å angripe vedtakets gyldighet, i tilfeller hvor den utviste selv ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser. Hensynet til prosessøkonomi tilsier at det ikke skal brukes ressurser på unødvendige søksmål. I et tilfelle hvor den utviste selv ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser er poenget nettopp at søksmålsadgang for andre enn den utviste kan være nødvendig for å oppnå en forsvarlig behandling av saken.

Det må etter dette legges til grunn at familiemedlemmer etter omstendighetene kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste ikke er i stand til å ivareta egne interesser. Utvisningsvedtakets personlige art tilsier likevel at terskelen for at familiemedlemmer skal oppfylle tilknytningskravet må være høy. I lys av rettens begrunnelse i Samboersak I må unntaksregelen være forbeholdt spesielle tilfeller, hvor søksmålsadgang for andre enn den utviste selv er nødvendig for en forsvarlig ivaretagelse av den utvistes interesser.

4.4.2 Rt. 2015 s. 93 (Maria)

Spørsmålet om søksmålsadgang for den utvistes familiemedlemmer kom igjen opp for Høyesterett i 2015. Saken gjaldt en kenyansk kvinne som oppholdt seg i Norge, og var besluttet utvist av UNE. Kvinnen hadde aleneomsorgen for sin datter på fem år. Datteren var norsk statsborger, og hadde ingen annen omsorgsperson Norge.

Kvinnen gikk sammen med datteren til søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtaket. Et spørsmål for retten ble så om datteren oppfylte kravet til sakstilknytning i tvisteloven § 1-3. En enstemmig Høyesterett fant det «klart» at datteren oppfylte kravet til sakstilknytning, og dermed hadde rettslig interesse i søksmålet.¹⁰⁵

Høyesterett viste i sin begrunnelse til at:

---

¹⁰⁵ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 40.

«Jeg finner det vanskelig å likestille B med den ankende samboeren i kjennelsen fra 1995, ettersom B i rettslig og faktisk henseende er vesentlig mer avhengig av moren sin enn det en voksen samboer normalt vil være av sin partner.¹⁰⁶

At datteren ble ansett å oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning er altså for det første begrunnet i hennes særlige avhengighet av moren. Mens Samboersak I gjaldt søksmålsadgang for den utvistes voksne samboer, gjaldt Maria-dommen spørsmål om søksmålsadgang for en datter som var sterkt avhengig av sin mor. Ved utvisning ville datteren enten måtte følge med moren til Kenya, eller bli igjen i Norge under barnevernets omsorg uten mulighet for kontakt med moren.¹⁰⁷ I realiteten innebar utvisningsvedtaket dermed også en utvisning av den utvistes datter.

Resultatet er videre begrunnet med at datteren påberopte seg at utvisningsvedtaket krenket hennes egne rettigheter etter Grunnloven og EMK. I Samboersak I hadde den ankende samboer ikke påberopt seg at utvisningsvedtaket krenket hennes egne rettigheter. Retten fremhevet derfor at:

«Kjennelsen [Samboersak I] gir dessuten ikke svar på om det også måtte ha blitt avvisning dersom samboeren hadde gjort gjeldende at vedtaket krenket hennes egen rett til familieliv med den utviste. Etter mitt syn kan et slikt spørsmål i hvert fall ikke i dag avvises med den begrunnelse at utvisningsvedtak er av 'personlig art'. For så vidt som det er familielivet etter Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 som står på spill ved utvisningen, er jo nettopp poenget at vedtaket ikke bare gjelder den utviste.»¹⁰⁸

Avgjørelsen fraviker altså utgangspunktet fra Samboersak I om at bare den utviste selv kan angripe et utvisningsvedtak. Spørsmålet blir så hvor langt avgjørelsen kan strekkes.

I lys av rettens begrunnelse må avgjørelsens rekkevidde for det første være begrenset til tilfeller hvor familiemedlemmer påberoper seg at utvisningsvedtaket krenker deres egne rettigheter. Retten tok ikke stilling til om datteren ville hatt søksmålsadgang dersom hun ikke hadde gjort gjeldende at utvisningsvedtaket krenket hennes egen rett til familieliv.

---

¹⁰⁶ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 38.

¹⁰⁷ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 2.

¹⁰⁸ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 38.

Videre er et spørsmål om avgjørelsens rekkevidde er begrenset til barn med særlig behov for omsorg fra den utviste forelder, eller om den også kan utstrekkes til å gjelde andre familiemedlemmer.¹⁰⁹

Premissene i avgjørelsen er nokså konkret utformet, og inneholder ikke generelle uttalelser om søksmålsadgang i utvisningssaker. Avgjørelsen gjaldt videre et helt spesielt tilfelle, hvor barnet var svært avhengig av den utviste moren. Dette trekker i retning av at avgjørelsens rekkevidde er begrenset til tilfeller med liknende saksforhold. Backer argumenterer for et slik standpunkt, og fremhever at avgjørelsen i lys av det spesielle saksforholdet «bør ha en meget begrenset rekkevidde.»¹¹⁰

Skoghøy er mindre restriktiv i sin tolkning av avgjørelsens rekkevidde, og tar avgjørelsen til inntekt for at familiemedlemmer kan få prøvd gyldigheten av utvisningsvedtak dersom de blir «tilstrekkelig sterkt berørt av utvisningen.»¹¹¹ Uttalelsen indikerer at også andre familiemedlemmer enn barn som er særlig avhengig av sin forelder etter en konkret vurdering kan ha søksmålsadgang. Premissene i dommen gir imidlertid ikke uttrykk for hva som eventuelt skal til for at et familiemedlem er tilstrekkelig berørt til at tilknytningskravet er oppfylt.

Maria-dommens rekkevidde er altså uklar. Dommen kan som et minimum tas til inntekt for en regel om at barn som er særlig avhengig av den utviste forelder kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning. Hvorvidt dommen innebærer at andre familiemedlemmer etter omstendighetene kan oppfylle tilknytningskravet, er imidlertid tvilsomt.

4.4.3 HR-2016-935-U (Samboersak II)

Familiemedlemmers søksmålsadgang ble igjen et tema for Høyesterett i 2016. En utvist kvinnes barn og tidligere samboer reiste sammen med den utviste kvinnen søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtaket. Den tidligere samboeren var far til utvistes barn, med samværsrett og del i foreldreansvaret.

---

¹⁰⁹ Inge Lorange Backer, *Norsk sivilprosess*, 1. utg., Universitetsforlaget 2015 s. 233.

¹¹⁰ Backer (2015) s. 33 til 34.

¹¹¹ Skoghøy (2017) s. 457-458.

Som grunnlag for sin påstand om ugyldighet anførte den utvistes familiemedlemmer at utvisningsvedtaket var i strid med deres rett til familieliv etter EMK art. 8 og Grunnloven § 102. Videre ble det anført at utvisningsvedtakets krenket barnets rettigheter etter Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 3.¹¹²

Staten bestred ikke at barnet oppfylte vilkårene i tvisteloven § 1-3 annet ledd. Høyesterett kom imidlertid i likhet med lagmannsretten til at den tidlige samboeren ikke oppfylte kravet til aktiv sakstilknytning. Til grunn for sitt resultat sluttet Høyesterett seg til lagmannsrettens begrunnelse:

«Situasjonen i nærværende sak er videre at samboerforholdet mellom C og A var brutt forut for saksanlegget. Etter lagmannsrettens oppfatning er det anstrengt å definere en tidligere samboer som et familiemedlem. As familietilknytning er avledet ved at han er far til B. Dette fyller vilkårene for å erklære partshjelp til støtte for C etter tvisteloven § 15-7, men lagmannsretten kan ikke se at det gir han en slik tilknytning til spørsmålet om gyldigheten av vedtaket om utvisning av at det gir han krav på selv å kunne opptre som part.»¹¹³

At den tidligere samboeren ikke oppfylte kravet til aktiv sakstilknytning ble altså begrunnet med at vedkommende ikke kunne regnes som et familiemedlem. Resultatet har dermed ikke direkte overføringsverdi til tilfeller hvor søksmål er anlagt av medlemmer i et bestående familieforhold.

Ankeutvalget kom likevel med et obiter dictum som kan ha generell betydning for familiemedlemmers søksmålsadgang. Etter en redegjørelse for Kjæremålsutvalgets begrunnelse i Samboersak I, uttalte ankeutvalget at:

«På bakgrunn av avgjørelsen i Rt-2015-93, kan det konstateres at denne begrunnelse [begrunnelsen i samboersak I], i hvert fall etter vedtakelsen av tvisteloven, er for absolutt utformet, men de hensyn som er trukket frem i avgjørelsen, har fortsatt vekt ved avgrensningen av hvem som kan ha partsrettigheter i utlendingssaker».¹¹⁴

---

¹¹² HR-2016-935-U avsnitt 2.

¹¹³ HR-2016-935-U avsnitt 11.

¹¹⁴ HR-2016-935-U avsnitt 15.

Det kan av uttalelsen utledes to sentrale forhold av betydning av spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang. For det første tilsier uttalelsen i likhet med Høyesteretts argumentasjon i Maria-dommen at et familiemedlems søksmål ikke kan avvises alene med den begrunnelse at et utvisningsvedtak er av «personlig art». Hvor et familiemedlem påberoper seg at utvisningsvedtaket krenker vedkommendes egne rettigheter, er poenget som fremholdt i Maria-dommen «at vedtaket ikke bare gjelder den utviste».¹¹⁵

Samtidig slår uttalelsen fast at det avgjørende hensyn bak resultatet i Samboersak I, nettopp at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje¹¹⁶, fortsatt vil ha vekt i den nærmere avgrensningen av hvem som i utvisningssaker kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning.

Utgangspunktet er altså etter Samboersak II at spørsmålet om aktiv sakstilknytning i utvisningssaker må bero på en nyansert vurdering. Hensynet til at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje, må i vurderingen tillegges vekt. Hensynet må imidlertid veies opp mot andre forhold, herunder utvisningsvedtakets konsekvenser for den utvistes familiemedlemmer. Dersom den utvistes familiemedlemmer er tilstrekkelig berørt av utvisningsvedtaket, kan kravet til aktiv sakstilknytning etter omstendighetene være oppfylt.

4.4.4 HR-2017-1130-A

Spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker var sist oppe for Høyesterett i 2017. En kvinne fra Djibouti ble utvist fra Norge etter å ha gitt uriktige opplysninger om sin identitet til utlendingsmyndighetene. Kvinnen reiste sammen med sin ektefelle og deres mindreamårig barn søksmål om vedtakets gyldighet. Familiemedlemmenes påstand om ugyldighet bygget også her på at utvisningsvedtaket krenket deres egen rett til privatliv og familieliv etter EMK art. 8 og Grunnloven § 102.

Spørsmålet for Høyesterett var om den utvistes ektefelle og barn hadde tilstrekkelig tilknytning til utvisningsvedtaket, jf. tvisteloven § 1-3 annet ledd.¹¹⁷ Den utvistes

---

¹¹⁵ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 48.

¹¹⁶ Rt. 1995 s. 139 (s. 142).

¹¹⁷ HR-2017-1130-A avsnitt 30.

familiemedlemmer anførte at de hadde krav på et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13, og at dette måtte lede til at tilknytningskravet i tvisteloven § 1-3 var oppfylt.

Retten la til grunn at familiemedlemmene hadde krav på et effektivt rettsmiddel, men at:

«...kravet til et effektivt rettsmiddel kan oppfylles på ulike måter så lenge det skjer en reell prøving av kravet [...] Det kreves ikke at en klager personlig kan utnytte et rettsmiddel, dersom det kan skje indirekte. Om dette heter det i Kjølbro, på side 1131, at artikkel 13 vil være oppfylt for et barn dersom det gjennom en forelder har mulighet til å utnytte et eksisterende rettsmiddel, som for eksempel å anlegge søksmål.»¹¹⁸

Retten viste så til at:

«Bestemmelsene i utlendingsloven § 70 og forskriften § 17-3 innebærer at [...] familiemedlemmenes påstand om at vedtaket krenker deres rett til privatliv etter artikkel 8, prøves fullt ut på en forsvarlig måte i utvisningssaken. Allerede dette kan tilsi at de krav EMK stiller til et effektivt rettsmiddel, er oppfylt.»¹¹⁹

Utlendingsloven § 70 første ledd fastsetter at en utlending ikke kan utvises dersom det vil være et uforholdsmessig tiltak overfor utlendingen selv eller de nærmeste familiemedlemmene. Utlendingsforskriften § 17-3 fastsetter videre at barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne standpunkter, skal bli hørt før det treffes avgjørelser i saker etter utlendingslovens om vedrører dem.

Retten måtte altså i den utvistes eget søksmål foreta en konkret og selvstendig vurdering av hvordan vedtaket ville berøre det enkelte familiemedlemmet, og om vedtaket ville innebære en krenkelse av vedkommendes rettigheter.¹²⁰

Retten viste videre til at familiemedlemmene hadde mulighet til å erklære partshjelp etter tvisteloven § 15-7 første ledd bokstav a, og slik selv kunne påvirke utfallet av saken gjennom bevisførsel og prosedyre for retten.¹²¹

---

¹¹⁸ HR-2017-1130-A avsnitt 47.

¹¹⁹ HR-2017-1130-A avsnitt 52.

¹²⁰ HR-2017-1130-A avsnitt 50.

¹²¹ HR-2017-1130-A avsnitt 53.

Den utvistes eget søksmål innebar altså at det ville skje en tilstrekkelig prøving av familiemedlemmenes rett til familieliv etter EMK art. 8. Familiemedlemmenes rett til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13 var altså oppfylt gjennom den utvistes eget søksmål.

Retten kom dermed etter en samlet vurdering til at familiemedlemmene:

«...ikke har selvstendig søksmålskompetanse etter tvisteloven § 1-3. Ved vurderingen har jeg lagt særlig vekt på at en eventuell krenkelse av deres menneskerettigheter, vil bli prøvd fullt ut i saken som E [den utviste] har anlagt for domstolene.»¹²²

Spørsmålet blir så hvilken betydning kjennelsen har for spørsmålet om aktiv sakstilknytning for den utvistes familiemedlemmer. På den ene siden er premissene nokså konkret utformet, uten generelle rettssetninger om familiemedlemmers søksmålsadgang. Dette tilsier at avgjørelsen har begrenset rekkevidde i spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang.

På den annen side har begrunnelsen bak resultatet overføringsverdi til andre tilfeller hvor utvistes familiemedlemmer anlegger søksmål ved siden av den utviste selv. Dette tilsier at avgjørelsen kan tas til inntekt for en generell regel om søksmålsadgang. Avgjørelsen bygger ikke på individuelle avveininger, men på et standpunkt om at familiemedlemmer ikke har behov for selvstendig partsstatus hvor den utviste selv har anlagt søksmål. Dette da familiemedlemmers rettigheter vil bli prøvd fullt ut i den utvistes eget søksmål, samt at familiemedlemmene har mulighet til å påvirke saken ved å erklære partshjelp etter tvisteloven § 15-7.

Status som partshjelp gir riktignok ikke fulle partsrettigheter i saken. Partshjelperens kompetanse er begrenset ved at partshjelpere ikke kan foreta prosesshandlinger som strider mot partens egne handlinger.¹²³ En partshjelper står altså ikke fritt til å foreta alle prosesshandlinger han måtte ønske. Som retten fremhevet i kjennelsen er begrensningen imidlertid lite aktuell i en utvisningssak. Dette da part og partshjelper i utvisningssaker normalt har sammenfallende interesser.¹²⁴

---

¹²² HR-2017-1130-A avsnitt 58.

¹²³ Tvl. § 15-7 tredje ledd.

¹²⁴ HR-2017-1130-A avsnitt 54.

Høyesteretts argumentasjon er videre fulgt opp i lagmannsrettspraksis. Saken i LB-2018-7516 gjaldt spørsmål om ektefellen til en person som hadde fått avslag på søknad om familieinnvandring, hadde selvstendig adgang til å anlegge søksmål om vedtakets gyldighet. Med henvisning til kjennelsen fra 2017 kom Lagmannsretten til at «det ikke er påvist ett reelt behov for ankende parter til å opptre som saksøker».¹²⁵ Dette da familiemedlemmenes rettigheter ville bli prøvd i den utvistes eget søksmål, samt at familiemedlemmene ville kunne opptre som partshjelp etter tvl. § 15-7. Avgjørelsen underbygger at 2017-kjennelsen kan tas til inntekt for en generell regel om søksmålsadgang.

At familiemedlemmer som hovedregel ikke kan anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak er dessuten lagt til grunn i teorien. Schei m.fl. fremholder at søksmål bare kan anlegges av den utviste selv, «ikke også av nærstående som ektefelle og barn, jf. HR-2017-1130-A.»¹²⁶ Også Graver tar 2017-kjennelsen til inntekt for at «familiemedlemmer ikke har en slik tilknytning at de kan reise selvstendig søksmål».¹²⁷

Det kan diskuteres om det er hensiktsmessig å avskjære søksmålsadgang fordi det skjer en tilstrekkelig prøving ved den utvistes eget søksmål. De prosessøkonomiske hensyn som ligger til grunn for tilknytningskravet kan vanskelig forsvare at et familiemedlem som er sterkt berørt av et utvisningsvedtak ikke skal kunne opptre som part hvor den utviste selv har anlagt søksmål. Hvor søksmål uansett er anlagt av den utviste selv, vil det ikke innebære noen stor økning i ressursbruk dersom berørte familiemedlemmer fikk opptre som part ved siden av den utviste. Som Backer fremhever skaper en vid søksmålsadgang i Norge dessuten:

«...neppe noen reell fare for overbelastning. Tvert om: Skal domstolene bevares som en sentral arena for konfliktløsning i samfunnet, må man ikke avgrense for strengt.»¹²⁸

Avgjørende er likevel Høyesteretts argumentasjon. Hvor den utvistes familiemedlemmer får prøvd sine rettigheter i den utvistes søksmål, foreligger ikke tilstrekkelig behov for å opptre som selvstendig part i saken. Etter HR-2017-1130-A er utgangspunktet altså at bare den

---

¹²⁵ LB-2018-7517.

¹²⁶ Schei (2019), note 3.3 til tvl. § 1-3, Juridika.no (lest 4. mars 2021).

¹²⁷ Hans Petter Graver, *Alminnelig forvaltningsrett*, 5. utg., Universitetsforlaget 2019, s. 492.

¹²⁸ Backer (2020) s. 222.

utviste selv kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak.

Som fremgår av drøftelsen i punkt 4.4.1 kan det likevel etter omstendighetene tenkes unntak hvor den utviste under spesielle omstendigheter har vanskeligheter med å ivareta sine interesser i saken. Høyesteretts begrunnelse i HR-2017-1130-A tilsier ikke at denne unntaksregelen er fraveket.

4.5 Kan barn som er særlig avhengig av den utviste forelder etter kjennelsen i HR-2017-1130-A oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning?

Det kan som redegjort for i punkt 3.4.3 av Maria-dommen utledes en regel om at barn som er særlig avhengig av den utviste forelder kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning. Et spørsmål er så om kjennelsen i HR-2017-1130-A innebærer at denne regelen er fraveket.

Kjennelsen fra 2017 gjaldt i likhet med Maria-dommen spørsmål om søksmålsadgang for den utvistes barn. Kjennelsen gjaldt imidlertid barn som ved utvisningen av moren fortsatt ville ha sin far igjen som omsorgsperson i Norge. Motsatt var barnets mor i Maria-dommen barnets eneste omsorgsperson. Utvisningsvedtaket innebar dermed i praksis at datteren enten måtte forlate Norge med moren for en usikker fremtid i Kenya, eller bli overlatt til barnevernets omsorg i Norge. Dersom datteren returnerte til Kenya sammen med sin mor, fant retten at muligheten for:

«...at mor og datter ender opp i Nairobis slumområder er reell, med de vidtrekkende konsekvenser dette må forventes å få for Bs [datterens] sikkerhet, utdanning og velferd. En realistisk tilnærming tilsier at Bs fremtid i Kenya trolig vil bli barsk, risikofylt og i alle fall høyst uviss.»¹²⁹

Utvisningsvedtaket hadde altså i Maria-dommen vesentlig større konsekvenser for den utvistes datter, en det utvisningsvedtaket hadde for barna i HR-2017-1130-A. Ulikhetene i saksforhold tilsier at regelen etablert ved Maria-dommen ikke er fraveket.

Regelen etablert ved Maria-dommen må imidlertid sees i lys av rettens begrunnelse i 2017. Resultatet i kjennelsen fra 2017 bygger ikke på en vurdering av hvordan utvisningsvedtaket

---

¹²⁹ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 78.

rammet barna i den konkrete saken. Resultatet bygger på at barna gjennom regelen i utlendingsloven § 70, utlendingsforskriften § 17-3 og reglene om partshjelp i tvisteloven § 15-7 ville få prøvd sine egne menneskeretter fullt ut i forelderens søksmål, og dermed ikke hadde behov for å opptre som selvstendig part i saken. Bestemmelsene kommer til anvendelse i alle tilfeller hvor den utviste har barn i Norge. Som Backer fremhever ville barnets interesser også i Maria-dommen blitt tilstrekkelig ivaretatt gjennom den utvistes eget søksmål.¹³⁰ Dette tilsier at det ikke er rom for unntak begrunnet i barnets avhengighet av den utviste forelder.

Vangsnes argumenterer også i denne retning, og uttaler om Maria-dommen at det ikke «ble gitt noe godt svar på hvorfor datteren skulle ha adgang til å angripe utvisningsvedtaket av moren mot morens vilje, som jo er den eneste situasjonen hvor en søksmålsadgang for datteren har selvstendig betydning».¹³¹

Høyesterett la dessuten i 2017-kjennelsen til grunn at prøvingen som skjer gjennom den utvistes eget søksmål, oppfylder barnets rett til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13.¹³² Dette må gjelde uavhengig av hvordan utvisningsvedtaket rammet barnet i den konkrete sak. Hvordan barnet rammes av utvisningsvedtaket er jo nettopp noe retten må vektlegge hvor barnets rettigheter etter EMK art. 8 prøves i den utvistes eget søksmål.

Skulle en tilsvarende sak som i Maria-dommen komme opp for domstolene i dag, tilsier altså Høyesteretts begrunnelse i HR-2017-1130-A at barnet ikke vil bli gitt søksmålsadgang. Dette taler for unntaksregelen etablert ved Maria-dommen må anses fraveket.

I motsatt retning taler at det kan oppfattes som svært urimelig dersom et barn som berøres sterkt av et utvisningsvedtak ikke skal kunne oppnå fulle partsrettigheter i saken. I saker hvor et barn ikke har annen omsorgsperson i Norge enn den utviste forelder, innebærer utvisningsvedtaket i praksis en utvisning av barnet selv.

Avgjørende er likevel den argumentasjon Høyesterett legger til grunn i sin vurdering av tilknytningskravet. Da det avgjørende for spørsmålet om sakstilknytning er at barnets

---

¹³⁰ Backer (2020) s. 257.

¹³¹ Vangsnes (2018) s. 317.

¹³² HR-2017-1130-A avsnitt 52 og 53.

rettigheter prøves fullt ut i den utvistes eget søksmål, er det ikke rom for unntak begrunnet i barnets særlige avhengighet av den utviste forelder.

Regelen etablert ved Maria-dommen må altså ved HR-2017-1130-A anses fraveket. Den utvistes barn kan ikke oppfylle tvistelovens tilknytningskrav selv om vedkommende er særlig avhengig av den utviste forelder.

4.6 Kan familiemedlemmer oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning dersom den utviste selv ikke anlegger søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet?

4.6.1 Nærmere om kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste ikke anlegger søksmål

I tilfeller hvor familiemedlemmer ønsker å angripe et utvisningsvedtak vil søksmål normalt være reist også av den utviste selv. Spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang er dermed først og fremst et spørsmål om familiemedlemmers adgang til å opptre som selvstendig part ved siden av den utviste.¹³³

Det kan likevel tenkes at den utviste av ulike årsaker velger å ikke angripe utvisningsvedtaket ved søksmål. Blant annet kan det tenkes vedkommende ikke lengre ønsker å bli i Norge, og derfor ikke ser grunn til å angripe vedtaket. Det kan også tenkes at vedkommende ikke orker prosessen en rettssak medfører, eller anser sjansene for å vinne frem i et søksmål som små.

Hvor Høyesterett i HR-2017-1130-A kom til at den utvistes ektefelle og barn ikke oppfylte tilknytningsvilkåret, understreket retten i at den ikke tok stilling til om løsningen ville vært en annen dersom den utviste selv ikke hadde anlagt søksmål.¹³⁴ Resultatet i saken bygget nettopp på at familiemedlemmenes rettigheter ville bli prøvd fullt ut i den utvistes eget søksmål. I tilfeller hvor den utviste ikke anlegger søksmål, vil det ikke skje en slik indirekte prøving av familiemedlemmenes rettigheter for domstolen.

Et spørsmål er altså om den utvistes familiemedlemmer likevel kan oppfylle tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning dersom den utviste selv velger å ikke angripe utvisningsvedtaket ved søksmål. Spørsmålet må løses på grunnlag av avgjørelsene avsagt før HR-2017-1130-A.

---

¹³³ Se Rt. 2015 s. 93, HR-2016-935, HR-2017-1130-A.

¹³⁴ HR-2017-1130-A avsnitt 58.

Kjæremålsutvalget slo som redegjort for i punkt 4.4.1 ved Samboersak I fast en regel om at bare den utviste selv kan angripe et utvisningsvedtak. Regelen ble begrunnet med at søksmålsadgang for andre ville innebære at et utvisningsvedtak i prinsippet kan bli angrepet mot den utvistes vilje.¹³⁵ Kjennelsen tilsier isolert sett at den utvistes familiemedlemmer er avskåret fra å angripe utvisningsvedtaket uavhengig av om den utviste selv velger å reise søksmål.

Som følger av drøftelsen i punkt 4.4.3 tilsier Maria-dommen og Samboersak II imidlertid at spørsmålet om søksmålsadgang må bero på en mer nyansert vurdering, hvor familiemedlemmer etter en konkret vurdering kan oppfylle kravet til sakstilknytning. Dette taler for at den utvistes familiemedlemmer etter omstendighetene kan oppfylle tilknytningskravet hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål.

Maria-dommen og Samboersak II gjaldt imidlertid begge tilfeller hvor familiemedlemmer anla søksmål sammen med den utviste. Betenkelighetene ved å gi familiemedlemmer søksmålsadgang er i slike tilfeller mindre enn hvor den utvise selv har valgt å ikke angripe utvisningsvedtaket. Dette tilsier at den nyanserte vurderingen Maria-dommen og Samboersak II legger opp til, ikke uten videre kan legges til grunn for spørsmålet om søksmålsadgang hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål.

Videre fremhevet ankeutvalget i Samboersak II at hensynet til at et utvisningsvedtak ikke burde kunne angripes mot den utvistes vilje, fortsatt er relevant hvor grensene for søksmålsadgang i utvisningssaker trekkes.¹³⁶ Hensynet til at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje gjør seg særlig gjeldende hvor den utviste selv velger å ikke angripe utvisningsvedtaket. Dette taler mot at den utvistes familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål.

Det kan imidlertid diskuteres hvor stor vekt hensynet til at et vedtak ikke kan angripes mot den utvistes vilje kan tillegges. Selv om utvisningsvedtaket skulle bli kjent ugyldig mot den utvistes vilje, vil ikke den utviste ha plikt til å bli i eller flytte tilbake til Norge; vedkommende får bare adgang til det.¹³⁷ En dom for at utvisningsvedtaket er ugyldig vil altså ikke ha noen

---

¹³⁵ Rt. 1995 s. 139 (s. 142).

¹³⁶ HR-2016-935-U avsnitt 15.

¹³⁷ Skoghøy (2020) s. 118.

realitetsbetydning for en utvist som uansett ønsker å forlate landet. Skoghøy og Pedersen fremholder på denne bakgrunn at argumentet ikke er «særlig tungtveiende».¹³⁸

Det kan likevel tenkes andre grunner til at utviste personer ikke ønsker at spørsmålet om utvisningsvedtakets gyldighet skal behandles for retten. Saker om utvisning inneholder for det første opplysninger av personlig art. En rettssak rundt utvisningsvedtakets gyldighet vil dermed kunne føre til at opplysninger om den utvistes privatliv brettes ut i en offentlig prosess.

En rettssak rundt utvisningsvedtakets gyldighet vil for det andre kunne virke belastende for en utvist som har forsonet seg med resultatet i forvaltningssaken. Som retten fremhevet i Rt. 2001 s. 1006 (KRL-dommen) kan det dessuten ved personlige vedtak kunne oppleves som «urimelig og krenkende av de direkte berørte» dersom andre som mener å ha en interesse i utfallet skal ha en rett til å klage og søksmålsrett.¹³⁹

Hensynet til at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje, må altså tillegges betydelig vekt i spørsmålet om søksmålsadgang hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål. Dette tilsier at bare den utviste selv kan oppfylle tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning.

Et spørsmål er imidlertid om den utvistes familiemedlemmer etter EMK art. 13 kan ha rett til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål. Som Graver peker på er familier beskyttet:

«...mot oppsplitting etter retten til familieliv i EMK artikkel 8. Dette er en rett som ikke bare tilkommer den som utvises, men også dennes familiemedlemmer. Hvert familiemedlem må ha krav på individuell beskyttelse av denne retten uavhengig av hvordan de andre familiemedlemmene velger å følge sin rett opp overfor domstolene.»¹⁴⁰

Slik det går frem av drøftelsen i punkt 3.3 vil et familiemedlem som har en «arguable claim» for at utvisningsvedtaket krenker vedkommendes egne rettigheter etter EMK art. 8 ha krav på

---

¹³⁸ Skoghøy (2020) s. 118.

¹³⁹ Rt. 2001 s. 1006 (s. 1015).

¹⁴⁰ Hans Petter Graver, Alminnelig forvaltningsrett, 4. utg., Universitetsforlaget 2015, s. 382.

et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13. Dersom retten til et effektivt rettsmiddel innebærer en rett til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet, må kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd anses oppfylt.¹⁴¹

Høyesterett kom i kjennelsen i HR-2017-1130-A til at EMK art. 13 ikke ga den utvistes ektefelle og barn rett til å opptre som part for domstolen. Da konklusjonen bygget på at retten til et effektivt rettsmiddel var oppfylt gjennom den utvistes eget søksmål, tok retten ikke stilling til om:

«...løsningen ville vært enn annen dersom E [den utviste] ikke hadde anlagt søksmål, eller om familiemedlemmene i et slikt tilfelle kan eller må reise en annen type søksmål for å få prøvd sine rettigheter etter EMK art. 8, jf. art. 13». ¹⁴²

Retten holdt det altså åpent om EMK art. 13 kan gi familiemedlemmer rett til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet dersom den utviste selv ikke anlegger søksmål. Som retten viste til er et spørsmål om familiemedlemmer i slike tilfeller er henvist til å reise en «annen type søksmål» for å få prøvd sine rettigheter etter EMK art. 8, jf. art. 13.

Det må legges til grunn at retten ved å vise til «en annen type søksmål» for å få prøvd sine rettigheter etter EMK, sikter til fastsettelsessøksmål med påstand om menneskerettsbrudd. Et *fastsettelsessøksmål* er et søksmål som går ut på å få fastsatt ved dom om det består et rettsforhold mellom partene, og hva rettsforholdet i så fall går ut på.¹⁴³ Et fastsettelsessøksmål for menneskerettighetsbrudd skiller seg fra gyldighetssøksmål ved at domsslutningen ikke vil ta stilling til spørsmålet om vedtakets gyldighet. En fastsettelsesdom vil utelukkende slå fast hvorvidt utvisningsvedtaket krenker saksøkerens rettigheter.

I spørsmålet om EMK art. 13 gir familiemedlemmer rett til å opptre som part for domstolen i søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet, må det altså vurderes om retten til et effektivt rettsmiddel allerede er oppfylt gjennom en adgang til å kreve fastsettelsesdom for menneskerettsbrudd. Dersom retten til et effektivt rettsmiddel er oppfylt gjennom en adgang

---

¹⁴¹ Jf. drøftelsen i punkt 3.1.

¹⁴² HR-2017-1130-A avsnitt 58.

¹⁴³ Skoghøy (2017) s. 379.

til å kreve fastsettelsesdom, gir EMK art. 13 ingen rett til å anlegge søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet.

I det følgende vurderes først om den utvistes familiemedlemmer etter tvisteloven § 1-3 kan anlegge fastsettelsessøksmål for at utvisningsvedtaket krenker deres rettigheter etter EMK art. 8. Videre vurderes det om prøving ved fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd tilfredsstillende de krav som følger av EMK art. 13.

4.6.2 Kan den utvistes familiemedlemmer etter tvisteloven § 1-3 anlegge fastsettelsessøksmål for at et utvisningsvedtak krenker deres rettigheter etter EMK art. 8?

Hvorvidt den utvistes familiemedlemmer kan anlegge fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd, beror på om søksmålvilkårene i tvisteloven § 1-3 er oppfylt. Etter tvisteloven § 1-3 er det som redegjort for i punkt 2.1 et krav om at søksmålet gjelder et *rettskrav*, at partene har tilstrekkelig *tilknytning* til søksmålgjenstanden, og at søksmålet oppfyller kravet til *aktualitet*.

For at et søksmål skal anses å gjelde et «rettskrav», må det som hovedregel gjelde en rettsvirkning.¹⁴⁴ Det er derfor i utgangspunktet ikke adgang til å gå til søksmål om et regelfragment.¹⁴⁵ Eksempelvis kan det som hovedregel ikke reises søksmål alene om at en vare har en mangel; søksmålet må knytte seg til en rettsvirkning som prisavslag eller heving.¹⁴⁶ Spørsmål om noe var i strid med EMK ble etter tidligere rettspraksis ikke ansett som «selvstendige rettsforhold, men delspørsmål av betydning for avgjørelsen av de fremsatte erstatnings- og oppreisningskrav».¹⁴⁷ Fastsettelsessøksmål for brudd på EMK ble dermed ikke ansett å gjelde «rettskrav».¹⁴⁸

Etter inkorporeringen av EMK ved menneskerettsloven endret Høyesterett imidlertid syn. Siden EMK er inkorporert med forrang vil en dom for konvensjonsbrudd ha omtrent

---

¹⁴⁴ Schei (2019), note 2.3 til tvl. § 1-3, Juridika.no (lest 4. mars 2021).

¹⁴⁵ Uri (2017) punkt 2, Juridika.no (lest 18. mars 2021)

¹⁴⁶ Uri (2017) punkt 2, Juridika.no (lest 18. mars 2021)

¹⁴⁷ Rt. 1994 s. 1244 (Kvinnefengsel) s. 1249.

¹⁴⁸ Rt. 1994 s. 1244 (Kvinnefengsel) s. 1249.

tilsvarende rettsfølger som en dom for at noe er ulovlig eller rettsstridig.¹⁴⁹ Som Høyesterett la til grunn i avgjørelsen i Rt. 2011 s. 1116 er det nå:

«...sikker rett at det kan reises fastsettelsessøksmål med krav om dom for at det foreligger brudd på en inkorporert menneskerettskonvensjon, jf. Rt-2003-301 avsnitt 39. Men saksøkeren må også i slike saker påvise at han har rettslig interesse i å få dom for kravet etter § 1-3»¹⁵⁰

Fastsettelsessøksmål om at et utvisningsvedtak krenker berørte familiemedlemmers rettigheter etter EMK art. 8 utgjør altså et «rettskrav», jf. tvisteloven § 1-3 første ledd. For søksmål skal kunne fremmes, må saksøkeren videre oppfylle kravet til aktualitet og sakstilknytning.

For at saksøker i fastsettelsessøksmål om brudd på konvensjonskrenkelse skal oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd, følger det av rettspraksis at vedkommende må være offer «victim» for den påståtte konvensjonskrenkelsen.¹⁵¹ Hvor et familiemedlem anlegger søksmål om at utvisningsvedtaket krenker vedkommendes egne menneskerettigheter, vil det aktuelle familiemedlemmet nettopp være offer for den påståtte krenkelsen. Tvistelovens krav til aktiv sakstilknytning vil dermed være oppfylt.

At den utvistes familiemedlemmer i fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd oppfyller kravet til aktiv sakstilknytning er også lagt til grunn i teorien. Som Skoghøy og Pedersen fremhever er det ikke:

«...tvilsomt at berørte familiemedlemmer ved fastsettelsessøksmål kan få prøvd hvorvidt slike vedtak [utvisningsvedtak] krenker deres rett til privat- og familieliv etter Grunnloven».¹⁵²

Igjen står kravet om at familiemedlemmene må ha en aktuell interesse i å få fastsettelsesdom for at utvisningsvedtaket krenker deres menneskerettigheter. Utgangspunktet for vurderingen

---

¹⁴⁹ Skoghøy (2017) s. 405. Virkningene av en fastsettelsesdom for menneskerettsbrudd drøftes nærmere i punkt. 4.6.3.

¹⁵⁰ Rt. 2011 s. 1666 avsnitt 32.

¹⁵¹ Rt. 2006 s. 769 avsnitt 38.

¹⁵² Skoghøy (2020) s. 117.

av aktualitetskravet hvilke konsekvenser en dom i saksøkers favør vil ha for vedkommende.¹⁵³

I Maria-dommen var et spørsmål for retten om den utvistes datter hadde en aktuell interesse i å få fastsettelsesdom utvisningsvedtaket krenket hennes rettigheter etter EMK art. 8. Retten kom til at:

«Spørsmålet om konvensjonsbrudd har åpenbart også aktuell interesse for B [den utviste kvinnens datter], ettersom en dom i hennes favør innebærer at det ville være rettsstridig for henne å effektivere vedtakene.»¹⁵⁴

Hvor et familiemedlem anlegger fastsettelsessøksmål for at et utvisningsvedtak krenker vedkommendes rettigheter etter EMK art. 8, vil kravet til aktualitet i tvisteloven § 1-3 altså være oppfylt. Jeg vil i punkt 4.5.3 gå nærmere inn på de konkrete virkningene av en eventuell dom for menneskerettsbrudd.

Hvor den utvistes familiemedlemmer anlegger fastsettelsessøksmål for at et utvisningsvedtak krenker deres egen rett til familieliv etter EMK, vil søksmålsbetingelsene i tvisteloven § 1-3 altså være oppfylt. Den utvistes familiemedlemmer har dermed etter tvisteloven § 1-3 adgang til å anlegge fastsettelsessøksmål for at utvisningsvedtaket krenker deres rettigheter etter EMK art. 8.

4.6.3 Ivaretar adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål for brudd på EMK art. 8 familiemedlemmers rett til et effektivt rettsmiddel?

Spørsmålet er i det følgende om adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål for brudd på EMK art. 8 ivaretar familiemedlemmers rett til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13.

Dersom retten til et effektivt rettsmiddel er oppfylt ved adgangen til å anlegge *fastsettelsessøksmål*, gir EMK art. 13 ingen rett til å opptre som part for domstolen i søksmål om utvisningsvedtakets *gyldighet*.

Statenes skjønnsmargin innebærer at det ikke gjelder krav om at prøvingen skjer i en bestemt form.¹⁵⁵ For at retten til et effektivt rettsmiddel skal være oppfylt, kreves likevel som

---

¹⁵³ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvisters. 364.

¹⁵⁴ Rt. 2015 s. 93 avsnitt 42.

¹⁵⁵ Jf. drøftelsen i punkt 3.3.

redegjort for i punkt 3.3., at det nasjonale rettsmiddelet er tilstrekkelig til å prøve påstanden om konvensjonskrenkelse. Videre kreves at rettsmiddelet må kunne rette opp i en eventuell krenkelse dersom dette er mulig.¹⁵⁶

Det er på det rene at domstolen ved et fastsettelsessøksmål for brudd på EMK art. 8 har kompetanse til å ta stilling til saksøkerens anførsel om menneskerettsbrudd. Spørsmålet retten skal avgjøre til vil jo nettopp være om utvisningsvedtaket krenker saksøkers rettigheter etter EMK art. 8. Adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd er dermed tilstrekkelig for å prøve påstanden om konvensjonskrenkelse.

Spørsmålet blir videre om en fastsettelsesdom for at utvisningsvedtaket krenker familiemedlemmers rettigheter etter EMK art. 8 kan anses å rette opp i en eventuell krenkelse. Som Larsen fremholder er utgangspunktet at den som har blitt utsatt for en konvensjonskrenkelse «skal stilles som om krenkelsen ikke hadde funnet sted, men dette er ikke alltid mulig eller nødvendig.»¹⁵⁷ Dersom det konstateres krenkelse av familiemedlemmers rettigheter, er utgangspunktet altså at vedkommende skal stilles som om utvisningsvedtaket ikke var truffet.

Et fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd angriper ikke selve utvisningsvedtaket. Dom i saksøkers favør vil altså ikke ha noen direkte rettsvirkninger for utvisningsvedtakets gyldighet. Dette kan tilsi at en fastsettelsesdom ikke er tilstrekkelig for å rette opp en eventuell krenkelse av konvensjonen, og at familiemedlemmer må gis adgang til å angripe vedtaket ved gyldighetssøksmål.

Som det følger av Grunnloven § 92 skal statens myndigheter imidlertid:

«respekttere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettighetene.»

En fastsettelsesdom for at utvisningsvedtaket krenker et familiemedlems rettigheter etter EMK art. 8, vil altså innebære at det er rettsstridig overfor det aktuelle familiemedlemmet å gjennomføre utvisningsvedtaket.¹⁵⁸ Dersom utvisningen allerede er gjennomført, vil det

---

¹⁵⁶ Larsen (2019) s. 390.

¹⁵⁷ Larsen (2019) s. 390.

¹⁵⁸ Se også Rt. 2015 s. 93 avsnitt 42.

tilsvarende være rettstridig overfor vedkommende familiemedlem å nekte den utviste å returnere til Norge.

En fastsettelsesdom for at et utvisningsvedtak krenker et familiemedlems rettigheter etter EMK art. 8 innebærer altså i realiteten at utlendingsmyndighetenes vedtak ikke kan gjennomføres. Fastsettelsesdom for at et utvisningsvedtak krenker et familiemedlems rettigheter etter EMK, må dermed anses å rette opp i en eventuell krenkelse av konvensjonen.

Familiemedlemmers adgang til å anlegge fastsettelsessøksmål brudd på EMK art. 8, ivaretar altså retten til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13. Da retten til et effektivt rettsmiddel er oppfylt gjennom adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål, går jeg ikke inn på om andre prøvingsmekanismer i norsk rett, eksempelvis behandling i Utlendingsnemnda, ivaretar familiemedlemmers rettigheter etter EMK art. 13.

Retten til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13 gir altså den utvistes familiemedlemmer ingen rett til å anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak. I tilfeller hvor den utviste selv ikke anlegger søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet, er familiemedlemmer henvist til å få sine rettigheter etter EMK prøvd gjennom fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd.

Konklusjonen blir etter dette at den utvistes familiemedlemmer ikke kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning etter tvisteloven § 1-3 selv om den utviste ikke anlegger søksmål om vedtakets gyldighet. Regelen om at bare den utviste kan anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak gjelder dermed også hvor den utviste selv ikke angriper vedtaket ved søksmål.

Som nærmere redegjort for i punkt 4.4.1 kan et familiemedlem etter omstendighetene likevel oppfylle tilknytningskravet hvor den utviste under spesielle omstendigheter har vanskeligheter med å ivareta sine egne interesser. Hensynet til at et utvisningsvedtak ikke bør kunne angripes mot den utvistes vilje kan i et slikt tilfelle måtte vike for hensynet til en forsvarlig ivaretagelse av den utvistes interesser.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ Jf. drøftelsen i punkt 4.4.1.

5 Avslutning

Oppgaven tok sikte på å avklare i hvilken utstrekning den utvistes familiemedlemmer kan anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak. I vurderingen av familiemedlemmers søksmålsadgang var det tvilsomme spørsmål om familiemedlemmer kan oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning i tvisteloven § 1-3 annet ledd. Kravet til aktiv sakstilknytning måtte videre tolkes i lys av retten til et effektivt rettsmiddel i EMK art. 13.

Som det fremgår av drøftelsen i kapittel 4 vil den utvistes familiemedlemmer som hovedregel ikke oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning. Dette gjelder uavhengig av om den utviste selv angriper utvisningsvedtaket ved søksmål.

I tilfeller hvor den utviste selv anlegger søksmål om utvisningsvedtakets gyldighet, vil familiemedlemmers rett til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13 være oppfylt gjennom prøvingen i den utvistes eget søksmål. Dersom den utviste ikke anlegger søksmål om vedtakets gyldighet, er familiemedlemmers rettigheter etter EMK art. 13 ivaretatt gjennom adgangen til å anlegge fastsettelsessøksmål for menneskerettsbrudd.

Den utvistes familiemedlemmer kan likevel etter en konkret vurdering oppfylle kravet til aktiv sakstilknytning hvor den utviste under spesielle omstendigheter har vanskeligheter med å ivareta sine interesser i saken. Unntaksregelen er forbeholdt tilfeller hvor søksmålsadgang for andre enn den utviste selv er nødvendig for en forsvarlig ivaretagelse av den utvistes interesser.

Den utvistes familiemedlemmer kan altså som den klare hovedregel ikke anlegge søksmål om gyldigheten av et utvisningsvedtak. Det må likevel understrekes at tvisteloven § 1-3 er en rettslig standard hvor «forståelsen vil kunne endre seg over tid.»¹⁶⁰ Lovgiver har overlatt til domstolen å utvikle innholdet i bestemmelsens vilkår i tråd med samfunnsutviklingen og de sosiale normer som til enhver tid gjelder i samfunnet.¹⁶¹ Selv om reglene om søksmålsadgang i utvisningssaker etter dagens rettstilstand er restriktive, har altså Høyesterett adgang til i fremtidige saker å gå en annen retning dersom endringer i samfunnet skulle tilsi det.

---

¹⁶⁰ HR-2021-417-P avsnitt 159.

¹⁶¹ Jf. redegjørelsen i punkt. 1.4.

Utlendingsretten er videre et dynamisk rettsområde, hvor regelverket er i stadig endring.¹⁶² Dersom det skulle skje vesentlige endringer i reglene om utvisning, kan dette innebære at nye hensyn gjør seg gjeldende for spørsmålet om familiemedlemmers søksmålsadgang i utvisningssaker.

Det er likevel lite som tyder på at det med det første vil skje en oppmykning av reglene om søksmålsadgang i utvisningssaker. Som nærmere behandlet i punkt 4.2 har Justis -og beredskapsdepartementet foreslått å lovfeste en regel om at bare den utviste selv kan opptre som part for forvaltningen i utvisningssaker.¹⁶³ Selv om forslaget gjelder forvaltningsrettslig partsstatus, gir departementet i sin begrunnelse uttrykk for et restriktivt syn også på reglene om søksmålsadgang.¹⁶⁴

Endringer i reglene om søksmålsadgang kan imidlertid også skje som følge av utviklinger i EMK-retten. Den europeiske menneskerettsdomstolen anvender ved tolkningen av konvensjonen en dynamisk tolkningsstil.¹⁶⁵ Dette innebærer at innholdet i konvensjonens bestemmelser kan endre seg i tråd med holdningsendringer og samfunnsendringer i medlemslandene.¹⁶⁶ Skulle det oppstå tilfeller hvor EMK art 13 krever at familiemedlemmer kan opptre som part i søksmål om gyldigheten av utvisningsvedtak, vil dette føre til en tilsvarende utvidelse av søksmålsadgangen etter tvisteloven § 1-3.

---

¹⁶² Øyvind Dybvik Øyen m.fl., *Utlendingsrett*, 2. utg., Universitetsforlaget 2018, s. 24.

¹⁶³ Justis- og beredskapsdepartementets høringsnotat 26. april 2017 om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften – regler om partsstatus i utlendingssaker, s. 1.

¹⁶⁴ Justis- og beredskapsdepartementets høringsnotat 26. april 2017 om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften – regler om partsstatus i utlendingssaker, s. 9 til 12.

¹⁶⁵ Tyrer mot Storbritannia, 1978, no. 5756/72, avsnitt 31. Se også Kjølbro (2017) s. 24.

¹⁶⁶ Kjølbro (2017) s. 24.

6 Kildeliste

6.1 Lover og forskrifter

Grunnloven	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
Twistemålsloven	Lov. 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåte for tvistemål
Twisteloven	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om rettergang og mekling i sivile saker
Forvaltningsloven	Lov 10. februar 1967 nr. om behandlingsmåten i forvaltningssaker
Utlendingsloven	Lov 15. mai 2008 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her
Utlendingsforskriften	Forskrift 15. oktober 2009 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her

6.2 Internasjonale traktater

Den europeiske menneskerettskonvensjon	Convention for the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. november 1950.
Wien-konvensjonen om traktatretten	Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 22. mai 1969.

6.3 Forarbeider og andre dokumenter fra offentlig forvaltning

Ot.prp. nr. 38 (1964-1965)	Om lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltnings- loven)
Ot.prp. nr. 17 (1998-1999)	Om lov om endringer i utlendingsloven og i enkeltandre lover (klagenemnd for utlendingssaker m.v.)
NOU 2001: 32	Rett på sak – Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)	Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
Ot.prp. nr. 75 (2006-2007)	Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)
Justis- og beredskapsdepartementet	Høringsnotat - Forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften - regler om partstatus utlendingssaker. 26.04.2017. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--forslag-til-endringer-i-utlendingsloven-og-utlendingsforskriften-partsstatus-i-utlendingssaker/id2550764/ Hentet 10.2.2021

6.4 Rettspraksis

6.4.1 Høyesterett

Rt. 1986 s. 1164

Rt. 1995 s. 139

Rt. 2000 s. 996

Rt. 2001 s. 1006

Rt. 2002 s. 557

Rt. 2003 s. 301

Rt. 2011 s. 1666

Rt. 2013 s. 2039

Rt. 2015 s. 93

HR-2016-935-U

HR-2017-1130-A

HR-2021-417-P

6.4.2 Lagmannsrett

LB-2018-7517

LB-2019-177184

6.4.3 Den europeiske menneskerettsdomstol

<i>Tyrer mot Storbritannia</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 25. april 1978. No. 5756/72 [dom i kammer]
<i>James and others mot Storbritannia</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 21. februar 1986, no. 8793/79 [Kommisjonen]
<i>Leander mot Sverige</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 26. mars 1987. No. 9248/81 [dom i kammer]
<i>«Ärzte für das Leben» mot Østerrike</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 21. juni 1988. No. 10126/82 [dom i kammer]
<i>Kudla mot Polen</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 26. oktober 2000. No. 30210/96 [storkammer]
<i>G.C.P mot Romania</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 20. desember 2011. No. 20899/03 [dom i kammer]
<i>De Souza Ribeiro mot Frankrike</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 13. desember 2012, 22689/07 [Storkammer]
<i>Avanesyan mot Russland</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg 18. september 2014. No. 41152/06 [dom i kammer]

6.5 Juridisk litteratur

6.5.1 Bøker

- Backer (1984) *Rettslig interesse for søksmål, skjønn og klage*, Oslo: Universitetsforlaget 1984
- Backer (2015) Backer, Inge Lorange, *Norsk sivilprosess*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget 2015
- Backer (2020) Backer, Inge Lorange, *Norsk sivilprosess*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget 2020
- Baklund (2019) Baklund, Kenneth, Sigurd Bordvik, Øyvind Røyneberg, *utvisning, tvangsmidler og straff*, 1 utg, Oslo: Gyldendal 2019
- Christoffersen (2009) Jonas Christoffersen, *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, 2009
- Graver (2015) Graver, Hans Petter, *Alminnelig forvaltningsrett*, 4. utgave, Oslo: Universitetsforlaget 2015
- Graver (2019) Graver, Hans Petter, *Alminnelig forvaltningsrett*, 5. utgave, Oslo: Universitetsforlaget 2019
- Høstmælingen (2010) Høstmælingen, Njål, *Hva er menneskerettigheter*, 2.utg., Oslo: Universitetsforlaget 2010
- Kjølbrot (2017) Kjølbrot, Jon fredrik, *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention*, 4. utgave, København: Jurist- og økonomiforbundets forlag 2017
- Robberstad (2015) Robberstad, Anne, *Sivilprosess*, 3. utg., Bergen: Fagbokforlaget, 2015
- Ruud (2018) Ruud, Morten, Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, 5.utgave, Oslo: Universitetsforlaget 2018

- Schei (2019) Schei, Tore, Arnfinn Bårdsen, Dag Bugge Nordén, Christian Reusch, Toril M. Øie, *Tvisteloven*, kommentarutgave – nettversjon juridika.no, bekreftet á jour per 1. desember 2019
- Skoghøy (2017) Skoghøy, Jens Edvin, *Tvisteløsning*, 3.utg., Oslo: Universitetsforlaget 2017
- Skoghøy (2018) Skoghøy, Jens Edvin, *Rett og rettsanvendelse*, 1.utg., Oslo: Universitetsforlaget 2018
- Skoghøy (2020) Skoghøy, Jens Edvin og Jussi Pedersen, *Grunnleggende sivilprosess*, 1.utg., Oslo: Universitetsforlaget 2020
- Øyen (2018) Øyen, Øyvind Dybvik. Kristine Bjørnsund Hosar, Andreas Furuseth, Merete Havre, Torunn Skard, Vigdis Vevstad, *Utlendingsrett*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget 2018

6.5.2 Artikler

- Broch (2005) Broch, Lars Oftedal, *Skjønnsmarginen i nyere praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol*, Lov og rett 2005/5-6, s. 259-282
- Elgesem (2003) Elgesem, Frode, *Tolkning av EMK – Menneskerettsdomstolens metode*, Lov og rett 2003/4-5, s. 203-230
- Larsen (2019) Larsen, Kjetil Mujezinović, *Retten til et effektivt rettsmiddel etter EMK art. 13: En studentrettet oversikt*, Jussens venner 2019 vol. 54 s. 388-402
- Uri (2017) Uri, Stine Marie, *Adgangen til fastsettelsesdom for brudd på EMK*, Lov og rett 2017/8, s. 480-499
- Vangsnes (2018) Vangsnes, Jørgen, «Tilknytning som vilkår for sivilt søksmål», Jussens venner vol. 53, s. 306-328

